

Flere økologiske
bønder?
- hva mener bonden

Spørreundersøkelse blant
norske bønder

Anne Austrem Bungjer

Rapport 9-2019

Forfatter	Anne Bungler
Tittel	Flere økologiske bønder? - hva mener bonden
Prosjekt	Spørreundersøkelse om økologisk landbruk
Utgiver	AgriAnalyse
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2019
Antall sider	69
ISSN	1894-1192
Emneord	Økologisk landbruk, spørreundersøkelse, holdninger, motivasjon, utfordringer
Forsidebilde	Astrid Bjørnson

Litt om AgriAnalyse

AgriAnalyse er en faglig premissleverandør og et kompetent utredningsmiljø i spørsmål knyttet til landbruk og politikk. AgriAnalyse arbeider med nasjonale, internasjonale og organisasjonsinterne problemstillinger innenfor våre prioriterte satsingsområder. Ansatte i AgriAnalyse har tverrfaglig bakgrunn med kompetanse fra flere ulike samfunnsvitenskapelige og landbruksfaglige tradisjoner. Se www.agrianalyse.no for mer informasjon.

Forord

Landbrukets Økoløft har gitt AgriAnalyse i oppdrag å utføre en spørreundersøkelse blant norske bønder der målet er å få en bedre forståelse av hvordan både konvensjonelle og økologiske bønder tenker omkring økologisk produksjon. Med en nedgang i antall bønder som velger å produsere økologisk hvert år, bortsett fra ett, de siste ti årene er det interessant å høre fra bøndene selv om deres tanker og holdninger rundt økologisk landbruk og litt om hva man eventuelt kan gjøre for å få flere til å legge om til økologisk produksjon i Norge.

Denne rapporten viser resultatene fra denne spørreundersøkelsen.

Vi takker Økoløftet for et godt samarbeid og interessant oppdrag, og for gode innspill under utarbeidelsen av rapporten. Sist, men ikke minst, takk til alle som har svart på spørreundersøkelsen.

Oslo, juni 2019

Chr. Anton Smedshaug

Daglig leder

Innhold

SAMMENDRAG	1
1 INNLEDNING.....	3
1.1 OM UNDERSØKELSEN	3
1.2 OM RESPONDENTENE	4
1.3 TIDLIGERE UNDERSØKELSER	11
1.4 TILSKUDD TIL ØKOLOGISK LANDBRUK	12
2 RESULTATER.....	13
2.1 KONVENSJONELLE PRODUSENTER	14
2.2 KONVENSJONELLE PRODUSENTER SOM TIDLIGERE HAR PRODUSERT ØKOLOGISK	20
2.3 ØKOLOGISKE OG PARALLELLPRODUSENTER.....	24
2.4 HOLDNINGER TIL ØKOLOGISK PRODUKSJON.....	47
2.5 ERSTATNING FOR AVLINGSSVIKT.....	49
3 BIRØKT.....	50
4 PÅSTANDER.....	51
LITTERATUR	58
VEDLEGG	59

Sammendrag

AgriAnalyse har gjennomført en spørreundersøkelse blant økologiske og konvensjonelle bønder i Norge der målet blant annet har vært å få en bedre forståelse for hva de tenker om økologisk produksjon og hvordan man eventuelt kan få flere til å legge om til økologisk driftsform.

Antall primærprodusenter registrert hos Debio har gått ned hvert år siden 2009, bortsett fra 2016 til 2017, da det gikk litt opp. Selv om 19 prosent av de konvensjonelle produsentene i undersøkelsen sier at de har vurdert å legge om til økologisk, har også 29 prosent av de økologiske produsentene vurdert å legge om til konvensjonelt.

I denne undersøkelsen har vi spurt om hvorfor de som driver konvensjonelt, ikke driver økologisk, hvorfor de som har drevet økologisk tidligere, har lagt om tilbake til konvensjonelt, og hva som gjør at noen av de økologiske bøndene vurderer å legge om til konvensjonelt igjen.

For mange er det lønnsomhet som er nøkkelordet. Som for alle som driver som selvstendig næringsdrivende, vil lønnsomhet være en av de avgjørende faktorene for bondens avgjørelser om driften. Men hvordan lønnsomheten i økologisk produksjon oppfattes, kan være basert på både reelle erfaringer og antagelser som ikke alltid stemmer med virkeligheten. Selv om flere av de som har lagt om til økologisk produksjon oppga at bedre økonomi/merpris var en av de viktigste grunnene til at de la om, er det mange blant de konvensjonelle produsentene som oppgir at de ikke har lagt om til økologisk fordi de da forventer dårligere lønnsomhet. Men ifølge de økologiske produsentene i undersøkelsen er det ikke slik at økologisk produksjon nødvendigvis betyr dårligere lønnsomhet. Blant de som driver økologisk, er det flere som oppgir at lønnsomheten har blitt bedre enn at den har blitt dårligere etter omlegging, og for én av tre er lønnsomheten omtrent som før de la om til økologisk.

Det er ikke bare lønnsomheten som er grunnen til at bønder ikke velger å legge om til økologisk. For noen er det tilgang på husdyrgjødsel eller nok areal, eller at man ikke har nok kunnskap om hva som kreves. Mens det er også de som svarer at de er ikke interessert i økologisk produksjon, og at ingenting kan gjøres for å få dem til å legge om.

Av praktiske utfordringer de økologiske bøndene har oppgitt, svarer over halvparten at ugrasbekjempelse er av de største utfordringene de har, og 19 prosent oppgir tilgangen på gjødsel. Blant de som har vurdert å legge om fra økologisk til konvensjonelt, svarer de største andelene at det er høyere tilskudd eller høyere pris på økologiske produkter som skal til, og noen færre svarer bedre redskap eller teknologi for å bekjempe ugras.

For å få flere til å produsere økologisk er mer informasjon og kunnskap ut til bøndene nødvendig, både om økologisk produksjon og hva som kreves, men også om hva man får i tilskudd. For noen er det holdninger som må endres, og da kan også mer og bedre informasjon være nødvendig. Blant de økologiske produsentene oppleves det i stor grad at holdningene til økologisk produksjon har blitt bedre, både i samfunnet generelt og blant bønder i nærmiljøet.

Det er interessant at flere bønder opplever at samfunnet generelt er mer positivt til økologisk produksjon enn det bønder i nærmiljøet er. De som driver økologisk, opplever imidlertid i større grad at bøndene i nærmiljøet er positive enn de som driver konvensjonelt. Men også blant de konvensjonelle produsentene er det 60 prosent som mener at konvensjonelt landbruk kan lære av økologiske metoder.

1 Innledning

AgriAnalyse har på oppdrag fra Landbrukets Økoløft utført en spørreundersøkelse blant norske bønder. Landbrukets Økoløft er et samarbeid mellom Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Debio, DebioInfo, Fylkesmannen, Norsk Landbruksrådgiving og Økologisk Norge.

Målet er å få en bedre forståelse av hvordan både konvensjonelle og økologiske bønder tenker omkring og vurderer sin produksjon, deres holdninger til økologisk produksjon og hvordan man eventuelt kan få flere til å legge om til økologisk produksjon i Norge.

Denne rapporten er i all hovedsak en samling av figurer og tabeller som viser resultatene fra undersøkelsen, og omfatter ikke en analyse av hvorfor bøndene som har svart, svarer som de gjør.

Spørreundersøkelsen ble sendt ut til aktive bønder i hele landet, både bønder som driver konvensjonelt, økologisk og de som driver parallellproduksjon (både økologisk og konvensjonell produksjon).

Fordi det er få respondenter i noen fylker, har jeg lagt sammen flere fylker i grupper. Det vil si at Østlandet Nord består av Hedmark og Oppland, Østlandet Sør består av Østfold, Akershus, Oslo, Buskerud og Vestfold, Telemark og Agder-fylkene er samlet, Vestlandet inkluderer Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal, Trøndelag er for seg, og de tre nordligste fylkene er Nord-Norge.

1.1 Om undersøkelsen

Spørreskjema ble sendt ut elektronisk med programmet Questback. Kun produsenter som har registrert e-postadresse i produksjonstilskuddsregisteret, har fått tilsendt spørreundersøkelsen med anledning til å delta.

Utvalget ble trukket blant aktive gårdbrukere i Produsentregisteret. I Produsentregisteret er det registrert 1 527 økologiske produsenter med e-postadresser, og undersøkelsen har blitt sendt til alle disse e-postadressene. I tillegg ble det trukket et tilfeldig utvalg på 2 500 aktive gårdbrukere blant de som er registrert med konvensjonell produksjon. Da noen av disse e-postene var duplikater eller ikke var i bruk, sto vi til slutt igjen med 3 963 mulige respondenter totalt. Av de 3 963 som e-post ble sendt ut til, svarte 1 333, noe som tilsvarer 34 prosent. Dette er en god svarprosent for en elektronisk undersøkelse.

I denne rapporten vil det, der ikke andre kilder er oppgitt, være tall fra spørreundersøkelsen som oppgis.

1.2 Om respondentene

Alderen på respondentene varierer fra 18 til 83, og gjennomsnittsalderen var 52, det samme som gjennomsnittlig alder på gårdbrukere i landet ifølge tall fra Resultatkontrollen for 2018 (NIBIO, 2019).

Blant alle respondentene er det aller flest fra Trøndelag (18 prosent av respondentene), foran Oppland og Hedmark som har nesten 9 prosent hver. Vi ser fra tabellen under at mens Akershus, Hedmark, Buskerud, Vestfold og Trøndelag har en noe større andel av respondentene enn av andel foretak i landet totalt, og dermed er noe overrepresentert, er Oppland, Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal noe underrepresentert blant respondentene.

Tabell 1.1 *Antall respondenter og antall foretak med dyrket jord i drift 2018, fylkesvis fordelt. N=1275. (Kilde: Landbruksdirektoratet, 2019)*

	Antall respondenter	Andel av respondentene i prosent	Antall foretak dyrket jord i drift (2018)	Andel av foretak landet i prosent
Østfold	70	5,5	2006	5,3
Akershus	84	6,6	1876	4,9
Oslo	3	0,2	24	0,1
Hedmark	108	8,5	2929	7,7
Oppland	114	8,9	4202	11,1
Buskerud	99	7,8	2050	5,4
Vestfold	58	4,5	1253	3,3
Telemark	48	3,8	1293	3,4
Aust-Agder	20	1,6	630	1,7
Vest-Agder	32	2,5	1030	2,7
Rogaland	79	6,2	3829	10,1
Hordaland	79	6,2	3025	8,0
Sogn og Fjordane	78	6,1	2793	7,4
Møre og Romsdal	75	5,9	2455	6,5
Trøndelag	232	18,2	5457	14,4
Nordland	64	5,0	1935	5,1
Troms	26	2,0	850	2,2
Finnmark	6	0,5	284	0,7
Total	1275	100	37 921	

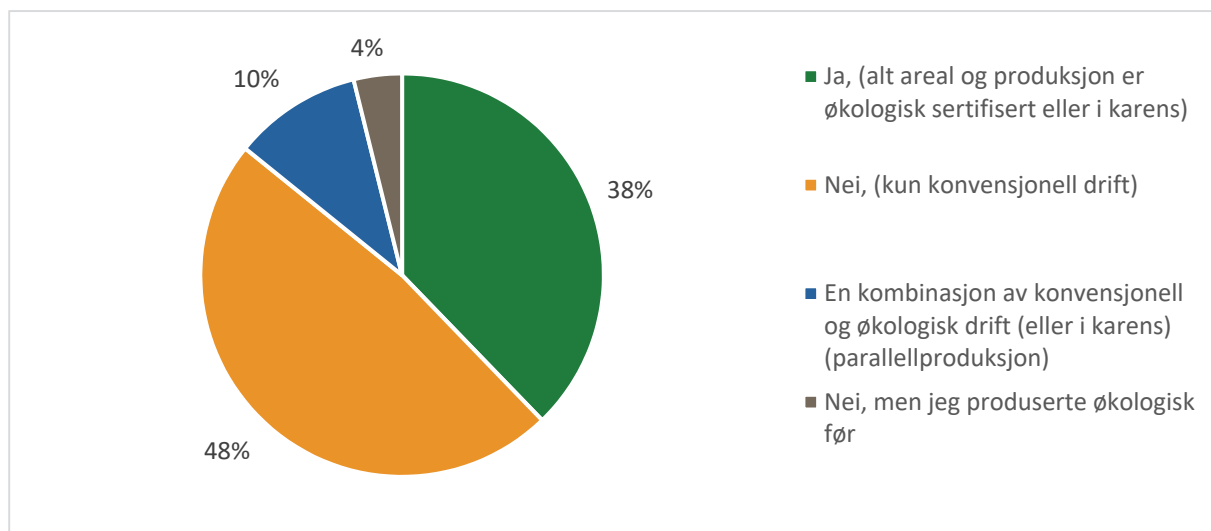
Blant de som svarte, var det til sammen 52 prosent som oppga at de kun driver konvensjonelt i dag. 48 prosent svarer at de driver enten alt økologisk (eller i karens) (38 prosent) eller at de driver en kombinasjon av økologisk og konvensjonelt (parallellproduksjon) (10 prosent).

Totalt i Norge er det 5 prosent av gårdbrukerne som driver økologisk. Spørsmålene som er stilt, er i stor grad stilt spesifikt til enten de økologiske eller de konvensjonelle produsentene, og det er ikke hensikten med undersøkelsen å sammenligne svarene mellom konvensjonelle og økologiske produsenter. Mot slutten av undersøkelsen har vi likevel sett på forskjellene i hvordan de økologiske og de konvensjonelle produsentene svarer på påstander om økologisk landbruk.

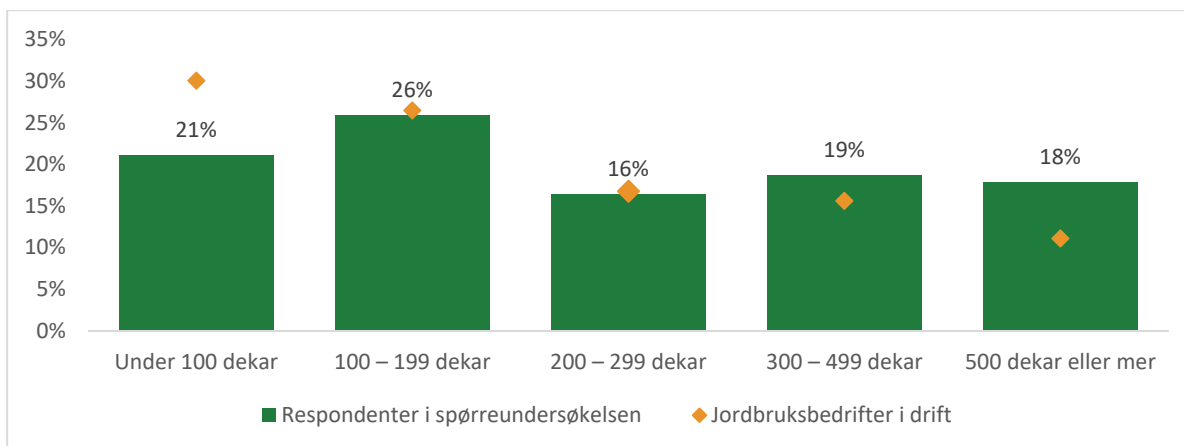
En svakhet i utvalget er at antallet som har svart at de produserte økologisk tidligere, men nå produserer konvensjonelt, og de som har svart at de driver parallellproduksjon, utgjør bare henholdsvis 51 og 136 respondenter. Med så få svar er svarene kanskje ikke representative, spesielt blant de som har drevet økologisk før, men de kan likevel gi oss en pekepinn om hva som påvirker produsenter til å legge om fra økologisk til konvensjonelt.

Figur 1.1 Produserer din virksomhet økologisk i dag?

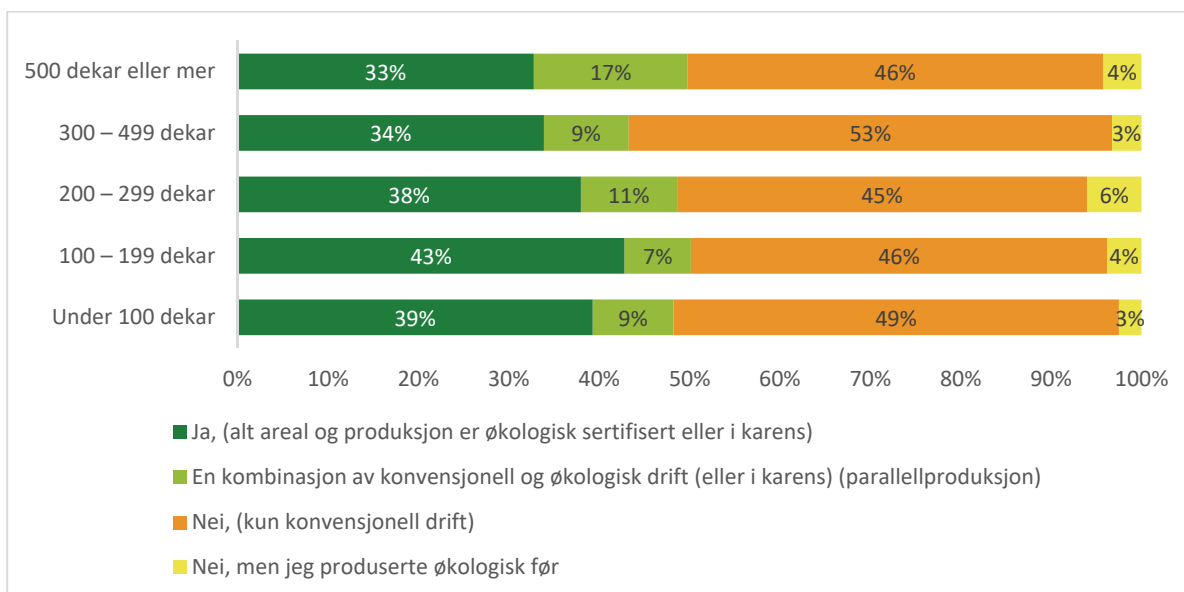
Sammenligner vi størrelsen på jordbruksareal i drift per foretak i undersøkelsen med størrelsen på foretak i drift blant alle de som søkte om produksjonstilskudd i 2018, ser vi at det er en betydelig større andel blant respondentene som har jordbruksareal i drift på 500 dekar eller mer, samtidig som det er en betydelig mindre andel av respondentene som har jordbruksareal på under 100 dekar i drift. De større produsentene er dermed overrepresentert i denne undersøkelsen.

Figur 1.2 Hva er størrelsen på jordbruksarealet ditt i drift? (Både eid og leid) N=1331. Jordbruksbedrifter i drift. (Kilde: Resultatkontrollen, 2018)

Det er ingen klar sammenheng mellom størrelsen på jordbruksareal i drift og andel produsenter som driver økologisk. Blant de som har areal på 500 dekar eller mer, er det en litt lavere andel som driver alt økologisk, men til gjengjeld er det en større andel enn i de andre gruppene som driver med en kombinasjon av konvensjonell og økologisk drift.

Figur 1.3 Produserer din virksomhet økologisk i dag? * Hva er størrelsen på jordbruksarealet ditt i drift? (Både eid og leid) N=1317

Mens 42 prosent av respondentene oppgir *gras* som én av produksjonene de driver med, er det 8 prosent som oppgir at dette er hovedproduksjonen. Det var størst andeler som svarte at kumelkproduksjon og sauehold var de viktigste produksjonene (begge 22 prosent), mens 14 prosent driver med korn og 13 prosent med storfekjøttproduksjon. Mens 26 prosent svarte at de driver med skog/tømmer, var det bare 2 prosent som svarte at dette var hovedproduksjonen. Blant de som svarte *Annet* var *Inn på tunet, bær, frø, hest, juletreproduksjon, urter, turisme* og *hytteutleie* blant svarene.

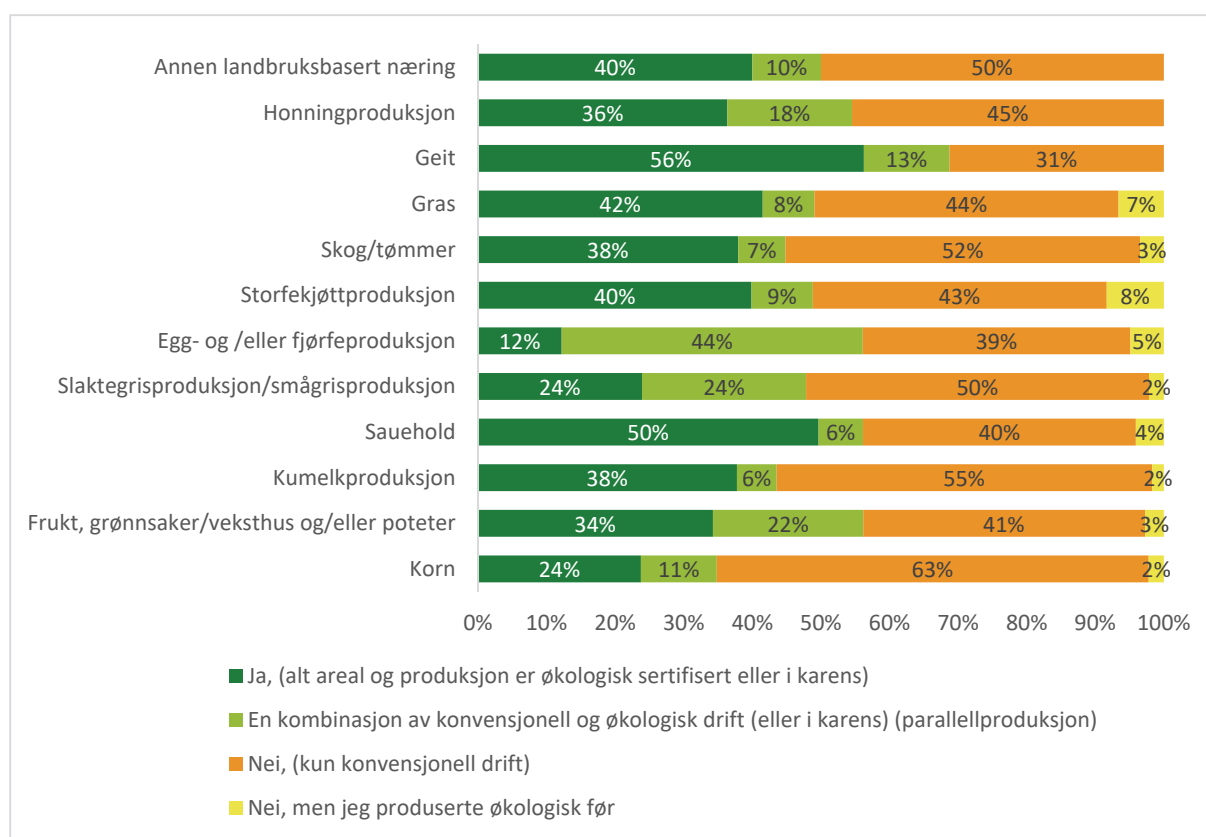
Tabell 1.2 Hva slags produksjoner driver du med? (N=1324) Hva er hovedproduksjonen på foretaket ditt? N=1321

	Hva slags produksjoner driver du med?	Hva er hovedproduksjonen på foretaket ditt?	Hovedproduksjon – antall respondenter
Korn	29%	14%	185
Frukt, grønnsaker/veksthus og/eller poteter	13%	6%	73
Kumelkproduksjon	25%	22%	297
Sauehold	37%	22%	296
Slaktegrisproduksjon/smågrisproduksjon	5%	3%	46
Egg- og/eller fjøfeproduksjon	7%	3%	41
Storfekjøttproduksjon	31%	13%	168
Skog/tømmer	26%	2%	29
Gras	42%	8%	107
Geit	2%	1%	16
Honningproduksjon	3%	1%	11
Annen landbruksbasert næring	5%	2%	20
Annet	4%	2%	29

Det er blant småfeprodusentene det er størst andel som driver økologisk produksjon, og det er minst andel blant egg- og fjørfeprodusentene, men blant disse er det derimot en stor andel som driver med parallellproduksjon. Blant kornprodusentene er det den minste andelen av de som produserer bare økologisk eller som driver med parallellproduksjon, 35 prosent til sammen.

De som driver parallellproduksjon, har ikke fått spørsmål om hvilke produksjoner de driver som økologisk og hvilke de driver konvensjonelt.

Figur 1.4 Hva er hovedproduksjonen på foretaket ditt? * Produserer din virksomhet økologisk i dag? N=1311

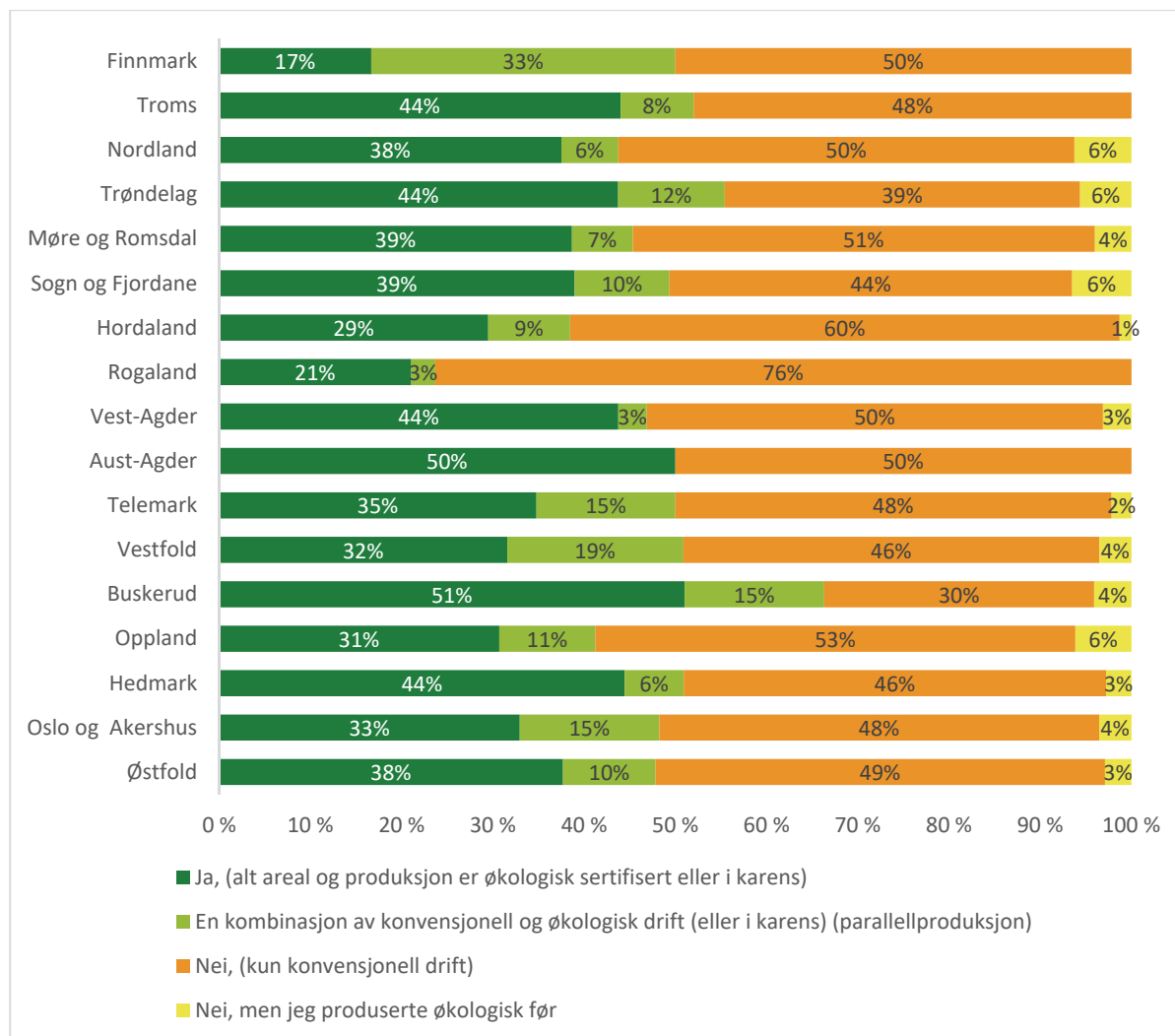
Blant respondentene som driver all produksjon økologisk, er det størst andel fra Trøndelag, med 21 prosent av respondentene. I statistikken fra Debio på antall økologiske produsenter er det 20 prosent fra Trøndelag. Respondentene fordeler seg over fylkene tilnærmet likt som produsentene registrert hos Debio.

Tabell 1.3 Antall respondenter med alt areal og produksjon økologisk sertifisert eller i karens. Antall Debio-registrerte primærprodusenter, 2018, og antall respondenter per fylke. (Kilde: Debio, 2019)

	Antall primær- produsenter Debio- registrert, 2018	Ja, (alt areal og produksjon er økologisk sertifisert eller i karens)	Andel per fylke, Debio	Andel per fylke, respondenter
Østfold	161	26	8 %	5 %
Akershus	119	26	6 %	6 %
Oslo	10	2	0,5 %	0,3 %
Hedmark	173	48	8 %	9 %
Oppland	150	35	7 %	8 %
Buskerud	159	50	8 %	11 %
Vestfold	112	18	5 %	5 %
Telemark	97	16	5 %	4 %
Aust-Agder	42	10	2 %	2 %
Vest-Agder	55	14	3 %	2 %
Rogaland	62	16	3 %	3 %
Hordaland	106	23	5 %	5 %
Sogn og Fj.	143	30	7 %	6 %
Møre og R.	115	29	6 %	6 %
Trøndelag	402	101	20 %	21 %
Nordland	101	24	5 %	5 %
Troms	43	11	2 %	2 %
Finnmark	7	1	0,3 %	0,5 %
Sum	2 057	480		

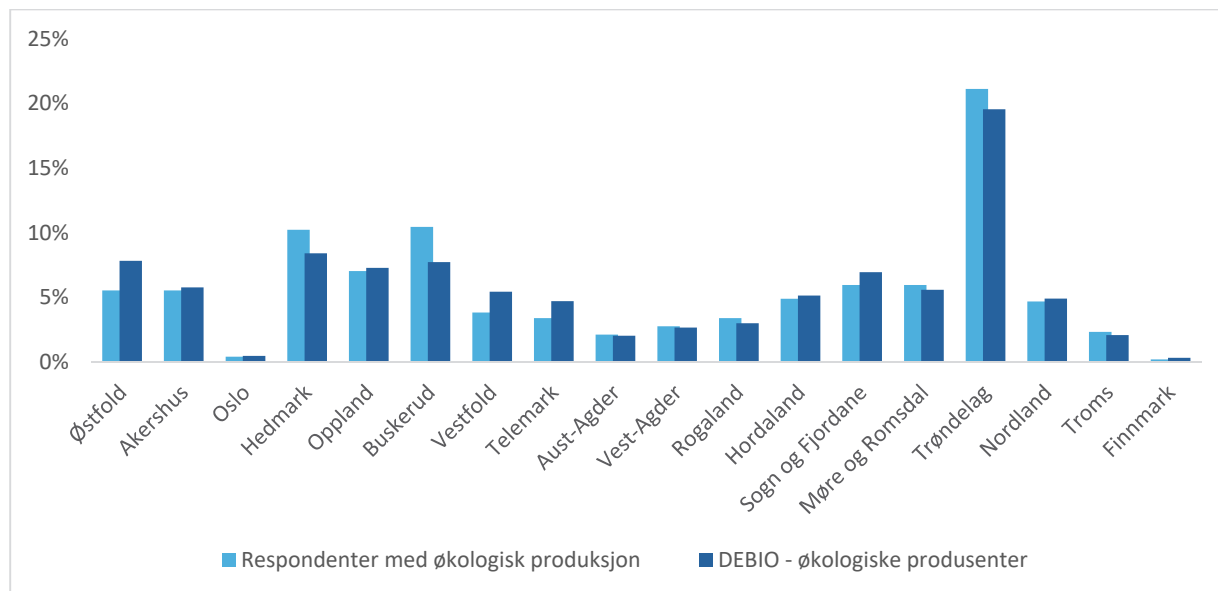
Det er blant respondentene i Buskerud og Aust-Agder det er størst andel som svarer at de driver alt areal og produksjon økologisk. Her svarer halvparten at de driver økologisk, men respondentene i Aust-Agder utgjør en liten gruppe med bare 20 respondenter tilsammen. I Finnmark og Rogaland er det minst andeler blant respondentene som svarer at de driver økologisk. Men i Finnmark er det en større andel som produserer en kombinasjon av økologisk og konvensjonelt.

Figur 1.5 Produserer din virksomhet økologisk i dag? * I hvilket fylke ligger foretaket ditt? N=1261

Hvis vi sammenligner en fordeling av respondentene som driver økologisk i fylkene med fordelingen av økologiske produsenter registrert hos DEBIO, ser vi at det er en større andel respondenter fra fylkene Hedmark, Buskerud, Rogaland og Trøndelag, mens det er en mindre andel fra fylkene Østfold, Akershus, Oppland, Vestfold, Telemark og Sogn og Fjordane.

Figur 1.6 Andel økologiske respondenter fra fylkene sammenlignet med andel økologiske produsenter fra fylkene, registrert hos DEBIO. (Kilde: Debio, 2019)

1.3 Tidligere undersøkelser

Vi har sett på to tidligere spørreundersøkelser om økologisk produksjon i forbindelse med dette prosjektet.

I 2012 gjennomførte Vista Analyse i samarbeid med Damvad Norge på oppdrag fra Statens landbruksforvaltning en evaluering av tilskudd som skal bidra til å øke produksjon og forbruk av økologisk mat. I den forbindelse ble det utført en spørreundersøkelse blant både økologiske og konvensjonelle produsenter. Resultatene ble presentert i rapporten *Evaluering av tilskudd som skal bidra til økt produksjon og forbruk av økologisk mat*, som kom i 2012. Vi har blant annet sett på spørsmålene i denne spørreundersøkelsen når vi har utformet spørsmålene i spørreundersøkelsen vår.

Vi har også sett på en undersøkelse utført av NILF og presentert i en rapport i 2015; *Motivasjon for økologisk kornproduksjon*. Selv om vi ikke har stilt de eksakt samme spørsmålene, har mange av spørsmålene den samme problemstillingen. Denne undersøkelsen var rettet mot kornbønder i Oppland, både de som driver økologisk, konvensjonelt og de som driver med både økologisk og konvensjonell produksjon på sitt areal (parallellprodusenter). Formålet med undersøkelsen var å finne ut hvorfor en ikke større andel av kornarealet var økologisk og hvorfor ikke flere kornprodusenter var interessert i å legge om til økologisk produksjon.

Resultatene fra disse undersøkelsene sammen med svarene på vår spørreundersøkelse kan gi et bilde av om hvorvidt det har vært endringer i hvordan bøndene tenker rundt økologisk landbruk. Noen av spørsmålene er helt like, mens noen er endret både i spørsmålsstilling og i svaralternativene.

Da dette prosjektet i hovedsak skal presentere svar og ikke utføre en dypere analyse, er svarene ikke analysert sammen med de tidligere resultatene, men der det foreligger tilsvarende spørsmål eller tilnærmet tilsvarende spørsmål tidligere har vi tatt med de tidligere resultatene i tekstbokser. Resultater fra Vista Analyses undersøkelse står i tekstbokser med lys oransje bakgrunn, og resultatene fra Nibios (NILFs) undersøkelse står i tekstbokser med lysegrønn bakgrunn.

1.4 Tilskudd til økologisk landbruk

- Tilskudd til økologisk husdyrproduksjon: Det gis tilskudd til foretak som driver økologisk husdyrproduksjon eller har startet omlegging til slik produksjon. Det gis tilskudd per dyr etter gitte satser per år.
- Arealtilskudd til økologisk landbruk: Det gis tilskudd for økologisk areal og arealer som er under omlegging (karensareal) som foretaket disponerer og driver aktivt i vekstsesong. Det gis tilskudd per dekar etter gitte satser per år. Tilskuddene deles inn i frukt og bær, grønnsaker, poteter, korn, innmarksbeite, grovfôr og areal i 1. karensår. I tillegg gis det arealtilskudd til grønngjødsling.

(Kilde: Avtaleguide 2018-2019)

2 Resultater

For å få svar på hvorfor de som driver konvensjonelt, ikke har lagt om eller ønsker å legge om til økologisk og hvorfor de som drev økologisk før, har lagt om til konvensjonelt, har vi stilt spesifikke spørsmål til respondentene i disse to gruppene hver for seg. I tillegg er det stilt egne spørsmål til de som driver økologisk, enten hele produksjonen eller i parallellproduksjon. Resultatene er presentert i dette kapitlet med samme inndeling. Til slutt i kapitlet presenteres spørsmål som går på holdninger til økologisk produksjon, og et spørsmål om erstatning for avlingssvikt som gikk til alle respondentene. Kapittel 3 har svar på hva bøndene svarte om økologisk birøkt. I kapittel 4 presenteres flere påstander og svarene på hvor enig eller uenig bøndene var i disse.

2.1 Konvensjonelle produsenter

Blant de konvensjonelle produsentene som ikke har produsert økologisk før, er det 26 prosent som driver med kumelkproduksjon som hovedproduksjon, 19 prosent driver med sauehold og 18 prosent driver med korn.

Blant de som svarte *Annet*, inkluderer svarene *bær, bygdeservice, hest, turisme og urter*.

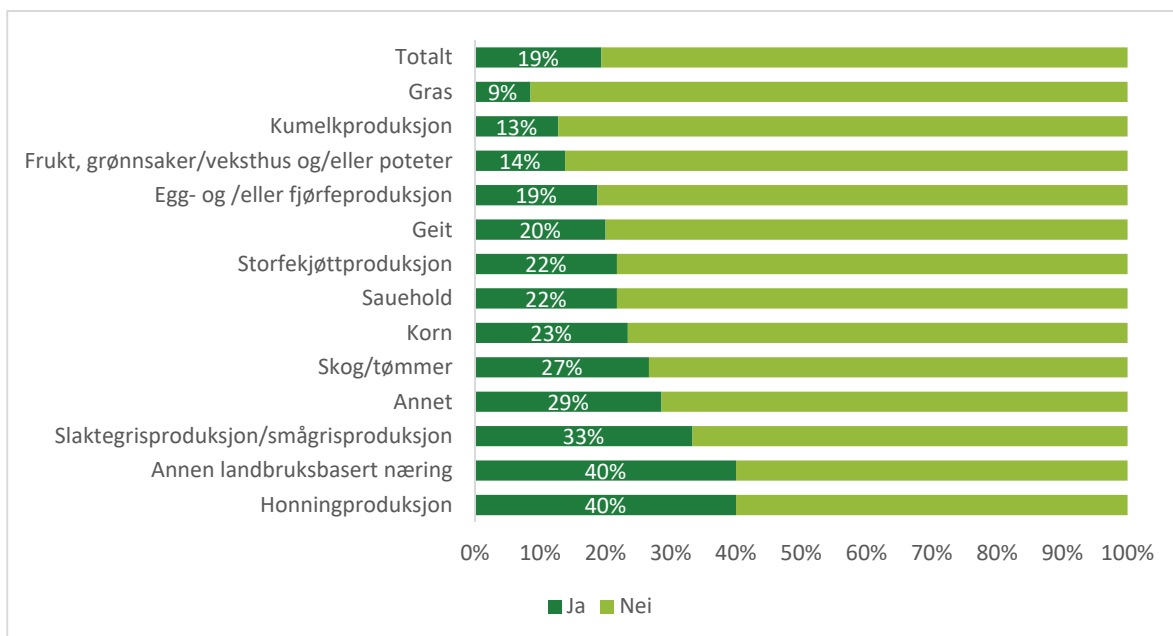
Tabell 2.1 Produserer din virksomhet økologisk i dag? N=629

	Nei, (kun konvensjonell drift) (antall respondenter)	Andel av respondentene
Korn	114	18 %
Frukt, grønnsaker/veksthus og/eller poteter	30	5 %
Kumelkproduksjon	161	26 %
Sauehold	117	19 %
Slaktegrisproduksjon/smågrisproduksjon	23	4 %
Egg- og/eller fjørfeproduksjon	16	3 %
Storfekjøttproduksjon	72	11 %
Skog/tømmer	15	2 %
Gras	47	7 %
Geit	5	1 %
Honningproduksjon	5	1 %
Annen landbruksbasert næring	10	2 %
Annet	14	2 %
Totalt	629	

Blant de som driver konvensjonelt, svarer 19 prosent at de har vurdert å legge om til økologisk. Det er de som driver med gras som hovedproduksjon som i minst grad har vurdert å legge om driften (9 prosent). Blant de som oppgir honningproduksjon og annen landbruksbasert næring som hovedproduksjon, er det 40 prosent som har oppgitt at de har vurdert å legge om driften, men disse utgjør bare omlag 2 prosent av respondentene. Blant husdyrprodusentene er det størst andel av de med slaktegris og smågrisproduksjon som har vurdert å legge om (33 prosent), og minst blant de som driver med kumelkproduksjon (13 prosent).

Siden respondentene gjerne driver med flere produksjoner, er det ikke sikkert at de har vurdert å legge om hele sin produksjon til økologisk, og heller ikke at det er det de driver med som hovedproduksjon de har vurdert å legge om til økologisk. Vi har ikke spurt detaljert om dette.

Figur 2.1 Har du vurdert å legge om driften til økologisk? N=618

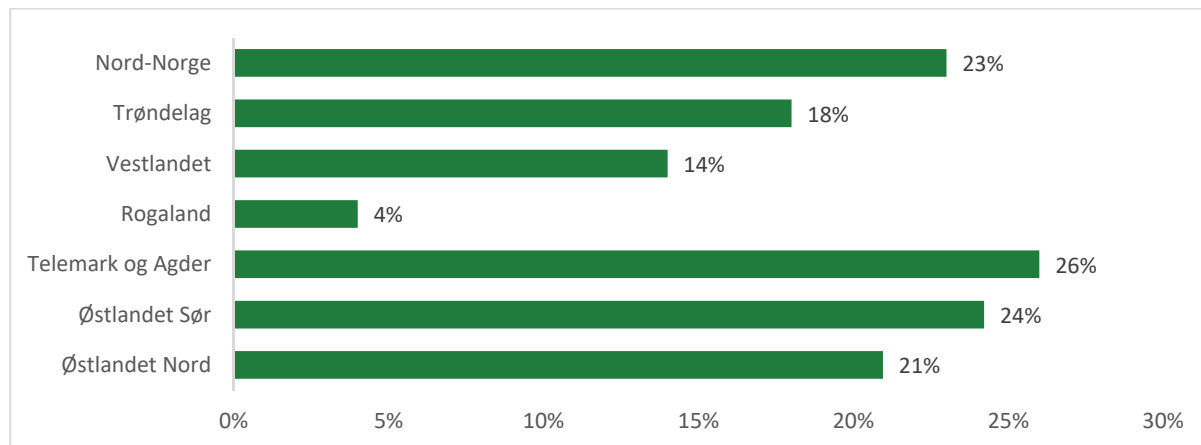

I spørreundersøkelsen fra 2012 svarte 24 prosent av de konvensjonelle produsentene at de har vurdert å legge om til økologisk, mens 74 prosent svarte at de ikke vurdert dette (Pedersen mfl., 2012).

Blant de konvensjonelle kornprodusentene i undersøkelsen fra 2015 var det 28 prosent som svarte at de har vurdert å legge om til økologisk produksjon. En betydelig større andel enn i vår undersøkelse (Prestvik & Milford, 2015).

Fordeles svarene på fylker og grupper av fylker i landet, er det særlig Rogaland som skiller seg ut, der bare 4 prosent har vurdert å legge om til økologisk. Telemark og Agder hadde samlet sett den største andelen som svarte *ja* på dette spørsmålet, foran Nord-Norge og Østlandet.

Figur 2.2 Andeler som har svart at de har vurdert å legge om driften til økologisk (N=587)

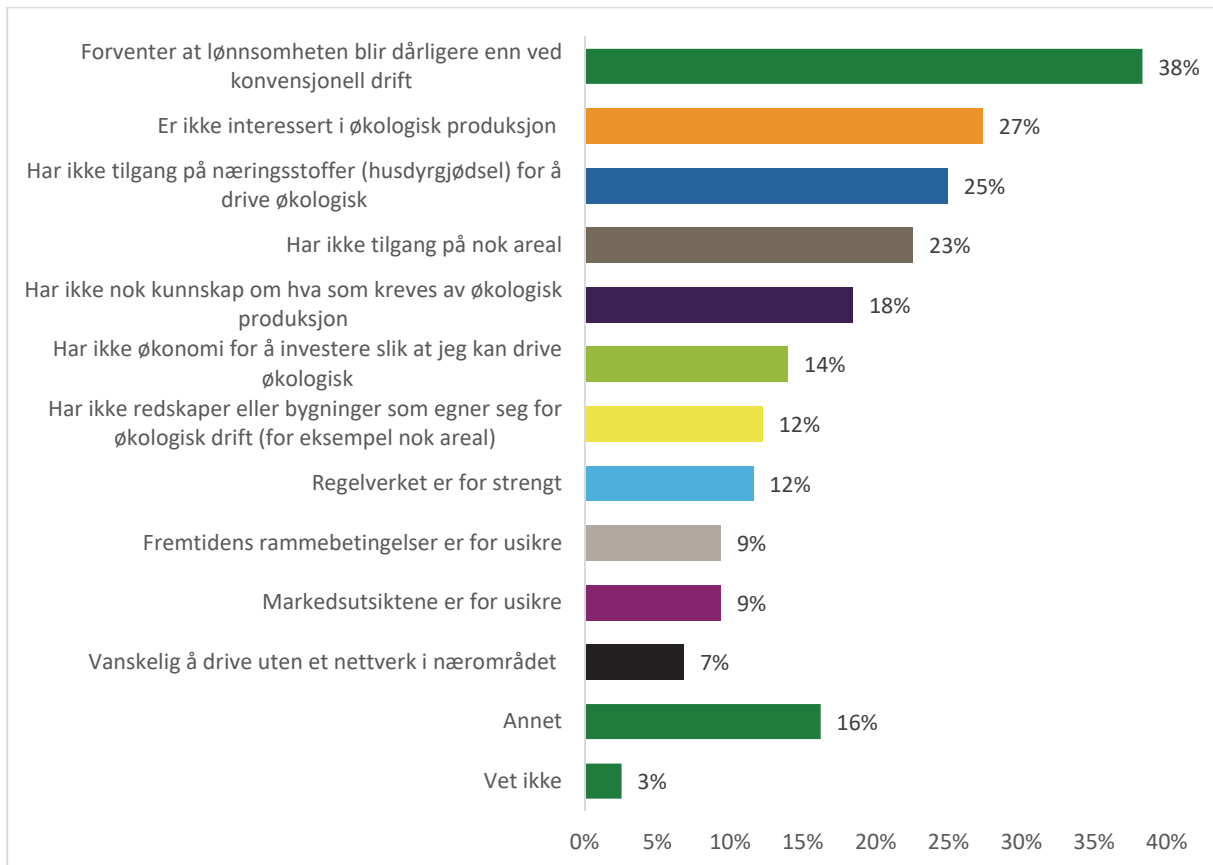

Respondentene ble bedt om å oppgi de viktigste årsakene til at de ikke har lagt om til økologisk produksjon, og de kunne velge opp til 3 svar. For 38 prosent var én av årsakene at de forventer at lønnsomheten vil bli dårligere hvis de legger om til økologisk drift. For 27 prosent var én av årsakene at de ikke er interessert i økologisk produksjon. Én av fire svarte at de ikke har nok tilgang på næringsstoffer (husdyrgjødsel) for å drive økologisk

Av de som svarer *Annet*, nevnes årsaker som at arealene ikke passer; som at de er for bratte eller steinete, de har tung myrjord, ligger for langt nord, for høyt, de har dårlig og sur jord, for våt, skrinn jord, langt mellom skiftene, uegnet jordsmonn, og tung jord med lite mold (18 respondenter til sammen). Noen sier at de driver så å si økologisk allerede, og at norsk konvensjonelt landbruk allerede ligger veldig nært opp til de økologiske prinsippene og driftsmetodene (8 respondenter til sammen). Noen få nevner at de ikke får solgt det de produserer som økologisk, eller at melka de produserer går på samme tank som den konvensjonelle melka, og det er demotiverende. Noen har problemer med å få tak i økologisk høy og/eller andre økologiske innsatsvarer. Fire oppgir regelverket som årsak, både at det er for mye papirarbeid og at det er strengt og ulogisk. 12 respondenter svarer at de ikke har tro på økologisk matproduksjon, at økologisk landbruk ikke kan brødfø verden, eller de viser til at det finnes forskning som sier at økologisk mat ikke er sunnere, renere eller mer miljøvennlig.

Halvparten av egg- og fjørfeprodusentene forventer at lønnsomheten blir dårligere. Også for frukt og grønt, gris-, storfe- og saueprodusentene er det dårligere lønnsomhet som flest svarer som en årsak. Blant kornbøndene svarer flere enn to av tre at de ikke har tilgang på næringsstoffer (husdyrgjødsel), og blant kumelkprodusentene oppgir den største andelen (45 prosent) at de ikke har tilgang på nok areal.

Figur 2.3 Hva er de viktigste årsakene til at du ikke har lagt om til økologisk produksjon? (Velg opp til 3 svar) N= 629

I 2012 svarte 38 prosent av de konvensjonelle produsentene at de ikke var interessert i økologisk produksjon som svar på hva som var den viktigste årsaken til at de ikke hadde lagt om til økologisk produksjon. I denne spørreundersøkelsen kunne de bare angi den viktigste årsaken, mens i vår undersøkelse kunne respondentene angi de tre viktigste årsakene. I 2012 var det 10 prosent som svarte at den viktigste årsaken var «forventning om lavere lønnsomhet», mens 11 prosent svarte at arealene på gården var uegnet (Pedersen mfl., 2012).

48 prosent av de konvensjonelle kornprodusentene i 2015-undersøkelsen var enige i påstanden «Jeg er ikke interessert i økologisk jordbruk» (Prestvik & Milford, 2015).

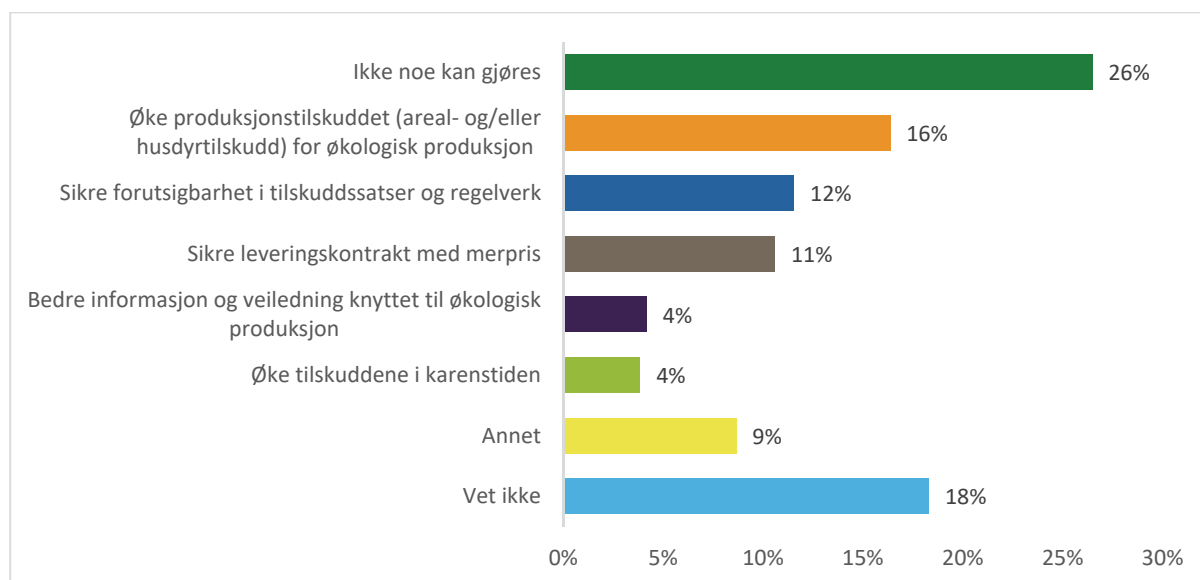
På spørsmålet *Hva er det viktigste som kan gjøres for at du vil legge om din virksomhet til økologisk produksjon?* svarte 26 prosent at *ikke noe kan gjøres* og 18 prosent svarte *vet ikke*. For 16 prosent er det økt produksjonstilskudd (areal- og/eller husdyrtilskudd) for økologisk produksjon som er det viktigste som kan gjøres.

Også på dette spørsmålet var det flere blant de 9 prosentene som krysset av for *Annet*, som uttrykte at de ikke så noen grunn til å legge om til økologisk, at de ikke forstår hvorfor man skal drive økologisk og at de vil ha bevis på at det er mer bærekraftig med økologisk enn med konvensjonell produksjon. Noen ønsker endringer i regelverket; som at man kan drive med økologisk gris inne, endrede krav om liggeareal for sau, endring i regler rundt gjødsel og færre regler generelt. Én respondent ønsker seg at det blir mer lønnsomt å ha eng i vekstskifte, mens andre ønsker bedre lønnsomhet generelt. Fem svarer tilgang til husdyrgjødsel og/eller regelverk rundt gjødselbruk, mens én svarer at det er for utfordrende med ugras i randsoner.

For frukt- og grøntprodusentene og de som driver med gris, var det størst andeler av respondentene som vil ha sikre leveringskontrakter med merpris før de vil legge om til økologisk produksjon. For de andre jordbruksproduksjonene var det å øke produksjonstilskuddet det viktigste som kan gjøres. Det var kumelkprodusentene som hadde den største andelen som svarte at ikke noe kan gjøres (39 prosent).

I Telemark var det færrest som oppga at *ikke noe kan gjøres*, mens Rogaland var det fylket med flest som svarte dette.

Figur 2.4 *Hva er det viktigste som kan gjøres for at du vil legge om din virksomhet til økologisk produksjon? Velg kun ett av følgende svaralternativ. N=623*

---

48 prosent av de konvensjonelle kornprodusentene i 2015-undersøkelsen var enige i påstanden «Jeg er ikke interessert i økologisk jordbruk».

Svært mange konvensjonelle kornprodusenter har aldri vurdert å drive økologisk – for mange handler det om oppfatningen om at økologisk produksjon er vanskelig å få til, særlig uten tilgang på husdyrgjødsel. For en del konvensjonelle kornprodusenter handler det også om holdninger til matproduksjon og ressursbruk. Mange har sett og erfart at økologisk produksjon gir lavere avlinger og store ugrasproblemer.

De fleste mener at for å øke interessen for økologisk kornproduksjon er tilgang til husdyrgjødsel eller annen gjødsel, høyere pris på økologisk korn, stabile rammevilkår og bedre teknologi for ugraskontroll nødvendig (Prestvik & Milford, 2015).

2.2 Konvensjonelle produsenter som tidligere har produsert økologisk

Denne gruppen utgjør bare 4 prosent av respondentene, til sammen 51 respondenter. Utvalget er for lite til å være representativt, men det kan likevel være nyttig å se på svarene for å få en indikasjon på hvilke faktorer som er viktige når økologiske produsenter bestemmer seg for å legge om til konvensjonell produksjon.

Storfekjøttprodusentene utgjorde 28 prosent av disse respondentene. Av alle storfekjøttprodusentene i undersøkelsen var det 8 prosent som driver konvensjonelt nå, men som har drevet økologisk før. Den nest største gruppen driver med sauehold, og respondentene her utgjorde 4 prosent av sauebøndene i undersøkelsen.

Tabell 2.2 *Andel av respondentene som svarte Nei, men jeg produserte økologisk før fordelt på hovedproduksjoner, og andel av de forskjellige hovedproduksjonene som svarte Nei, men jeg produserte økologisk før. N=51*

	Andel av Nei, men jeg produserte økologisk før	Nei, men jeg produserte økologisk før – Andel av respondenter per produksjon
Korn	8 %	2 %
Frukt, grønnsaker/veksthus og/eller poteter	4 %	3 %
Kumelkproduksjon	10 %	2 %
Sauehold	24 %	4 %
Slaktegrisproduksjon/smågrisproduksjon	2 %	2 %
Egg- og/eller fjøfeproduksjon	4 %	5 %
Storfekjøttproduksjon	28 %	8 %
Skog/tømmer	2 %	3 %
Gras	14 %	7 %
Geit	0 %	0 %
Honningproduksjon	0 %	0 %
Annen landbruksbasert næring	0 %	0 %
Vet ikke	2 %	33 %
Annet	4 %	7 %

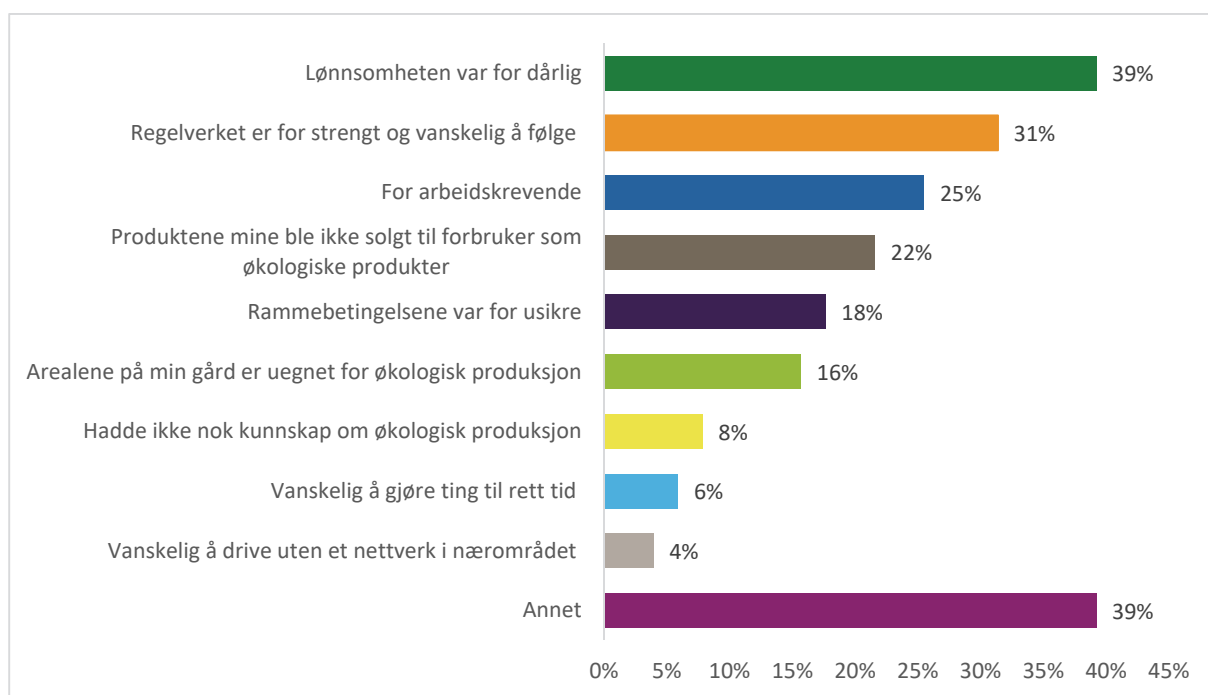
Blant respondentene i denne gruppen var det 22 prosent som svarte at de har vurdert å legge om tilbake til økologisk produksjon.

I spørreundersøkelsen fra 2012 svarte 16 prosent av de som har produsert økologisk tidligere, at de har vurdert omlegging tilbake til økologisk produksjon (Pedersen mfl., 2012).

Blant bøndene som tidligere har produsert økologisk, var det 39 prosent som svarte at én av de viktigste årsakene til at de nå produserer konvensjonelt var at lønnsomheten var for dårlig når de produserte økologisk. Det var 31 prosent som svarte at regelverket var for strengt og vanskelig å følge, og 25 prosent svarte at det var *for arbeidskrevende*. Blant de som har svart *annet*, er det også flere som trekker fram regelverket; som regelen om antall sau per areal og liggeunderlaget til sau, og også at de ikke ser noen fordeler med å være Debio-registrert og at Debio praktiserte regelverket «ulikt og stivbeint». Én respondent svarte at etter 15 år med økologisk produksjon opplevde han at avlingene begynte å gå nedover.

Figur 2.5 Hva er de viktigste årsakene til at du produserer konvensjonelt og ikke økologisk i dag? (Velg opp til 3 svar) N=51

I mars 2017 implementerte Norge endringene i økologireglene som EU innførte i 2009, med blant annet endringer i krav til fast dekke i sauefføs, innstramming i krav til parallellproduksjon ved dyrking av flerårige vekster og innstramming i krav til bruk av lokalprodusert fôr (Landbruksdirektoratet, 2019).

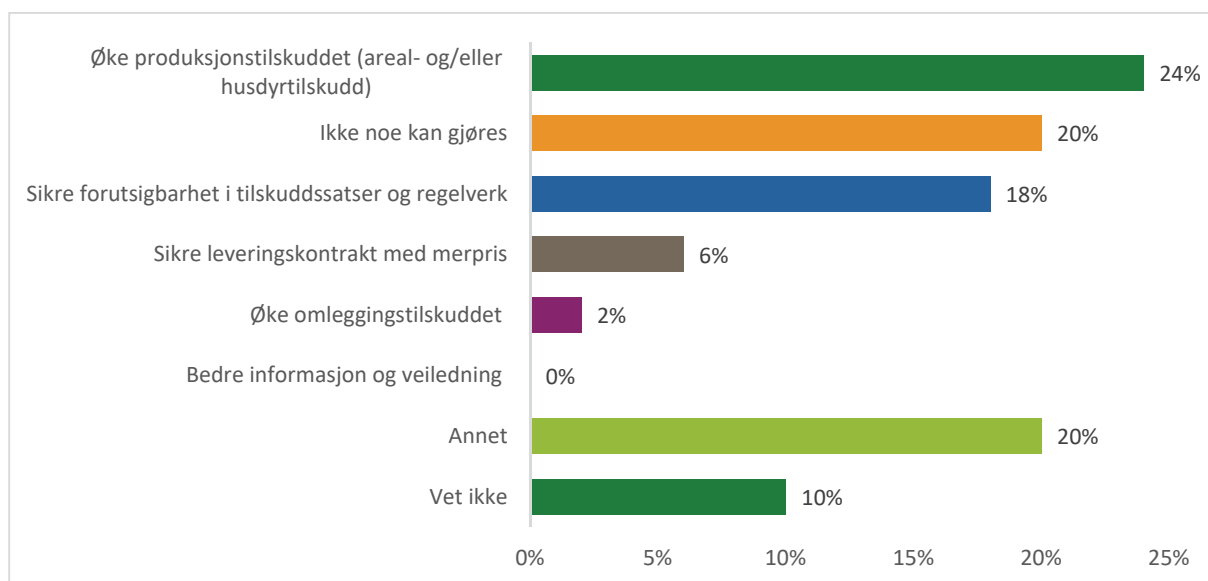
Blant kornprodusentene var det alternativene «For mye byråkrati med Debio-kontroll», «Ugrasproblem» og «Uforutsigbare politiske rammevilkår» som størst andeler indikerte var viktige grunner til at de ikke lenger driver økologisk. Halvparten svarte at ugrasproblemer var en svært viktig grunn til at de sluttet å drive økologisk.

Denne gruppen utgjorde bare 18 produsenter i denne undersøkelsen (Prestvik & Milford, 2015).

På spørsmålet om hva som er det viktigste som kan gjøres for at produsentene skal legge om tilbake til økologisk produksjon, svarer 24 prosent at produksjonstilskuddet må økes, 18 prosent sier at forutsigbarheten i tilskuddssatser og regelverk må sikres, og 6 prosent svarer at leveringskontrakt med merpris må sikres. Det er ingen som svarer *bedre informasjon og veiledning*. For 20 prosent er det ikke noe som kan gjøres.

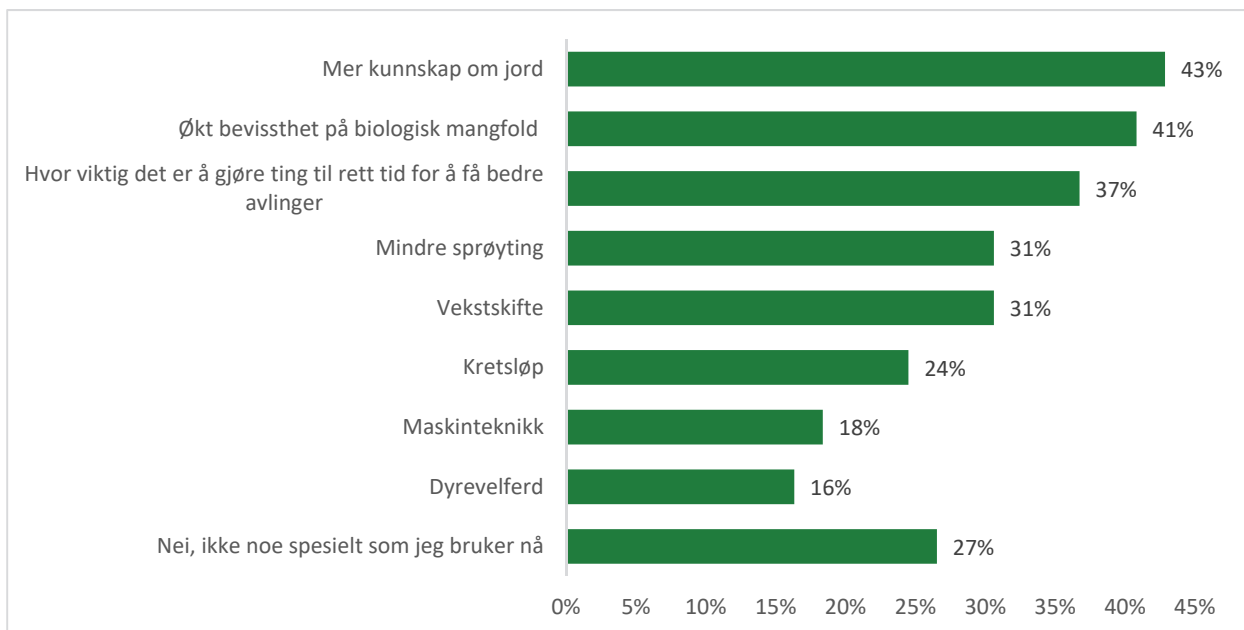
Blant de 20 prosentene som svarer *Annet*, svarer flere igjen at regelverket er for strengt, og et par respondenter nevner spesielt kravet om fast liggeunderlag til sau og at dette medfører store ekstra kostnader.

Figur 2.6 Hva er det viktigste som kan gjøres for at du vil legge om din virksomhet tilbake til økologisk produksjon? Velg kun ett av følgende svaralternativ. N=50

På spørsmålet om de har lært noe fra å drive økologisk som de har tatt med seg inn i den konvensjonelle driften, kunne de svare opptil tre alternativer. Svarene spredte seg over alle de foreslåtte alternativene. Aller flest hadde tatt med seg *mer kunnskap om jord* (43 prosent) og en *økt bevissthet på biologisk mangfold* (41 prosent). Men mange hadde også tatt med seg kunnskap om *hvor viktig det er å gjøre ting til rett tid for å få bedre avlinger* (37 prosent), *mindre sprøyting* (31 prosent), *vekstskifte* (31 prosent) og *kretsløp* (24 prosent). 27 prosent av respondentene svarte at de ikke har tatt med seg noen spesiell lærdom fra den økologiske driften.

Figur 2.7 *Har du lært noe fra å drive økologisk som du har tatt med deg inn i den konvensjonelle produksjonen din? N=49 (svar opp til 3 alternativer)*

2.3 Økologiske og parallellprodusenter

Til sammen var det 634 respondenter som svarte at de driver enten alt eller deler av sin produksjon økologisk, 498 produserer alt økologisk og 136 driver med parallellproduksjon.

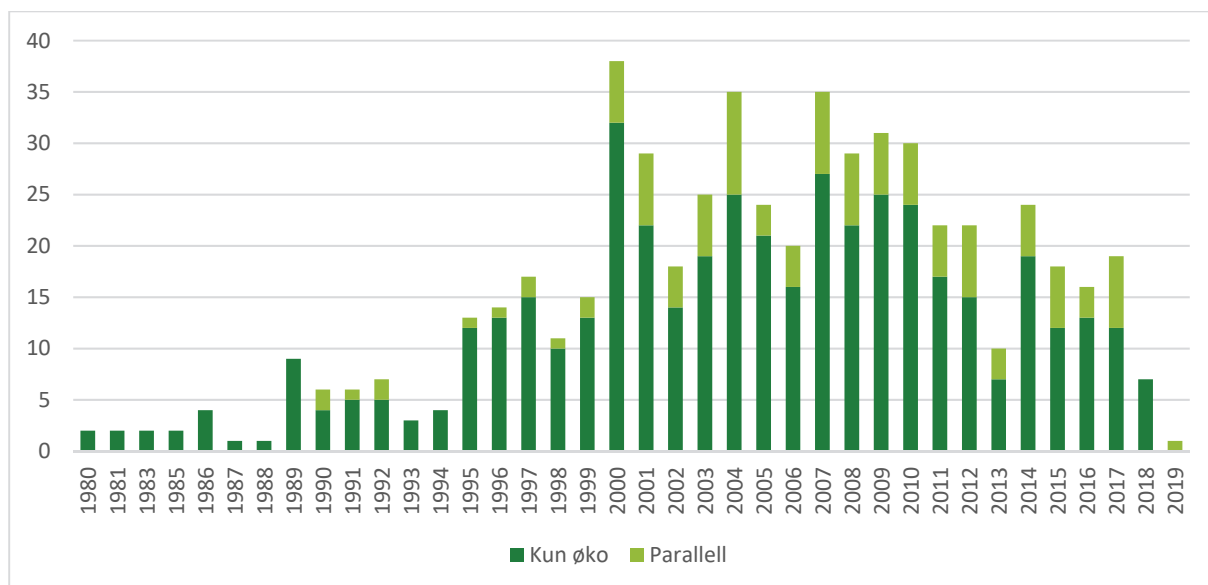
Blant de som driver økologisk, enten i kombinasjon med konvensjonell produksjon eller kun økologisk, er det flest som driver med sauehold og kumelkproduksjon. Av alle respondentene som driver med disse produksjonene, var det henholdsvis 49 og 37 prosent som driver økologisk. Blant de forskjellige produksjonene er det i denne undersøkelsen de som driver med geit som hovedproduksjon, som har størst andel som driver økologisk eller i parallellproduksjon; 11 av de 16 geitebøndene driver økologisk (69 prosent).

Tabell 2.3 Hva er hovedproduksjonen på foretaket ditt? * Produserer din virksomhet økologisk i dag? N=631

	Ja, (alt areal og produksjon er økologisk sertifisert eller i karens)	En kombinasjon av konvensjonell og økologisk drift (eller i karens) (parallellproduksjon)	Totalt – respondenter som har økologisk- og parallellproduksjon	Andel av respondenter med økologisk eller parallellproduksjon
Korn	43	20	63	10 %
Frukt, grønnsaker/veksthus og/eller poteter	25	16	41	6 %
Kumelkproduksjon	111	17	128	20 %
Sauhold	146	19	165	26 %
Slaktegrisproduksjon/smågrisproduksjon	11	11	22	3 %
Egg- og/eller fjøfeproduksjon	5	18	23	4 %
Storfekjøttproduksjon	67	15	82	13 %
Skog/tømmer	11	2	13	2 %
Gras	44	8	52	8 %
Geit	9	2	11	2 %
Honningproduksjon	4	2	6	1 %
Annen landbruksbasert næring	8	2	10	2 %
Vet ikke	2	0	2	0 %
Annet	9	4	13	2 %
Totalt	495	136	631	

Figuren nedenfor viser hvilket år respondenten i undersøkelsen la om sin produksjon til økologisk. År 2000 var et toppår når det gjaldt å legge om. Sammenligner vi 10-års-perioder, ser vi at perioden 2000 til 2009 var da flest la om. I 10-års-perioden 1980 til 1989 var det 23 av respondentene som startet med økologisk produksjon, i perioden 1990 til 1999 96 som startet opp, og i perioden 2000–2009 var det 284 som startet. Fra 2010 til 2019 gikk det nedover igjen, og det var kun 169 av respondentene som la om til økologisk produksjon i denne perioden.

Figur 2.8 I hvilket år startet din virksomhet med økologisk produksjon? (N=573)

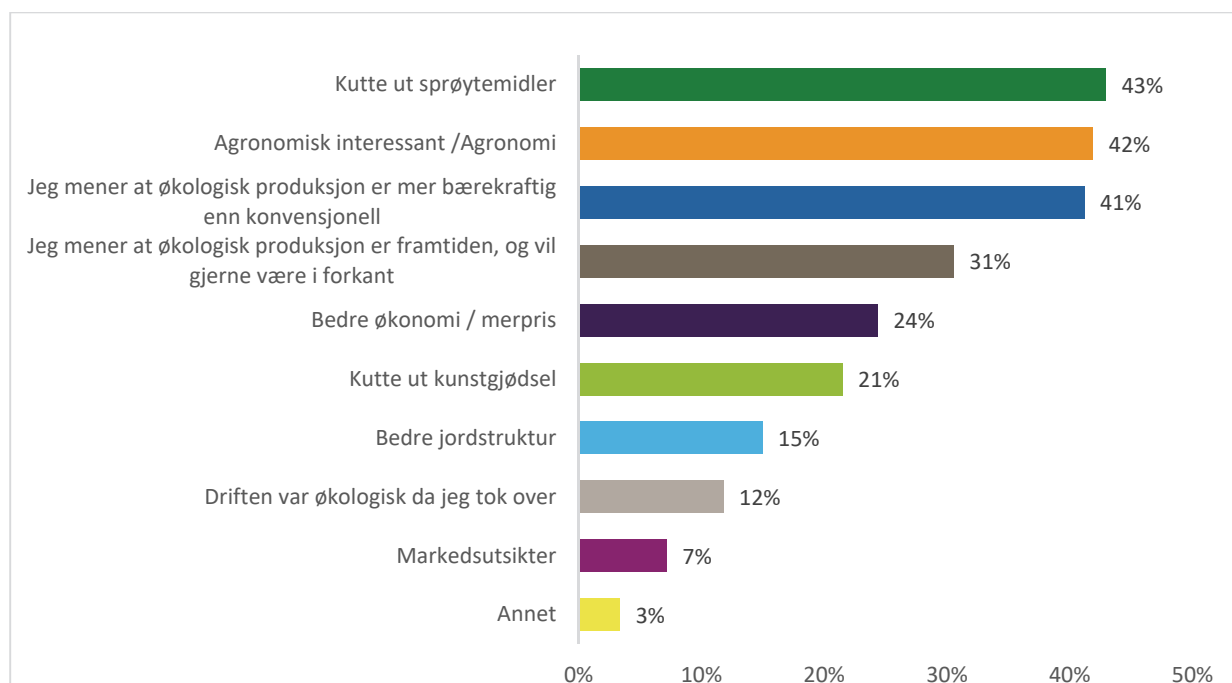

De økologiske produsentene fikk spørsmål om hva som var de viktigste grunnene til at de la om til økologisk produksjon. Motivasjonen er gjerne sammensatt, og de kunne svare opp til 3 alternativ. For 43 prosent av respondentene var det å kutte ut sprøytemidler en av de viktigste årsakene, og 41 prosent svarte agronomi /agronomisk interessant som årsak. Det var særlig kornprodusenter, produsenter av frukt og grønt og slaktegrisprodusenter som fant motivasjon i den ekstra utfordringen det er å drive økologisk, og halvparten eller flere av disse produsentene krysset av for dette.

For 41 prosent var en av de viktigste grunnene at de mener *økologisk produksjon er mer bærekraftig enn konvensjonell produksjon*, og 31 prosent svarte *jeg mener at økologisk produksjon er fremtiden, og vil gjerne være i forkant*. Utenom de praktiske og mer ideologiske grunnene var det omlag én av fire som svarte *bedre økonomi/merpris*. 12 prosent oppga at driften allerede var økologisk da de la om. Dette kan bety både at de overtok en gårdsdrift som allerede var godkjent som økologisk, og at de leier jord som allerede var i økologisk drift da de inngikk avtale.

Blant de som svarte *Annet*, var det noen som ble inspirert eller motivert av andre rundt dem: naboer som får det til, samdriftspartner som skulle legge om, konas ønske, og en som svarte at han ville «*bevise for landbrukskontoret at det var mulig*». Flere svarer at de gjør det av helsemessige årsaker, noen nevner at det er mer bærekraftig, mens andre er fokusert på dyrevelferd.

Figur 2.9 Hva var de viktigste grunnene til at du la om til økologisk drift? (Velg opp til 3 svar). N=629

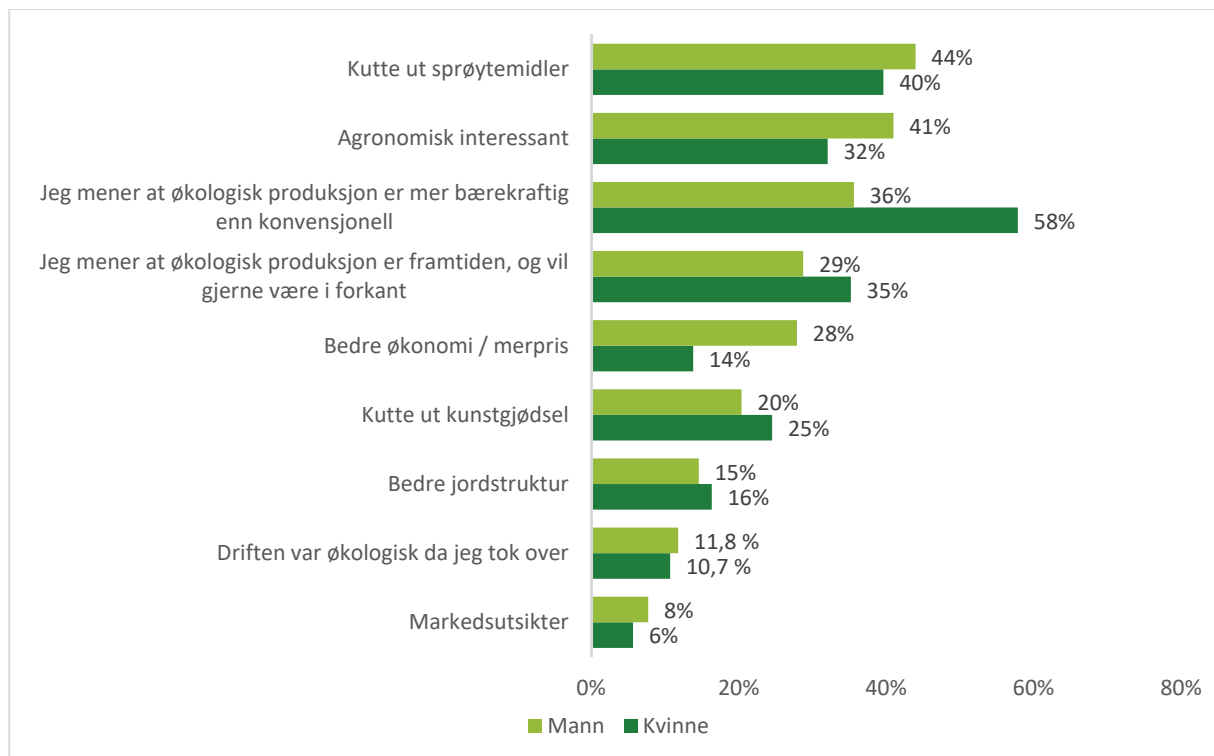
I spørreundersøkelsen blant kornbøndene i 2015 svarte halvparten av de økologiske bøndene at det var forventninger om økt lønnsomhet som var motivasjonen for å legge om. 40 prosent la om for å se om de kunne få det til å lønne seg. For de med parallellproduksjon var det halvparten som var motivert av dette.

Av de med kun økologisk produksjon var 87 prosent motivert av et ønske om å kutte ut sprøytemidler, og nesten 80 prosent av de økologiske kornprodusentene mente at økologisk er mer bærekraftig enn konvensjonelt. Denne andelen var lavere blant parallellprodusenter, men nesten halvparten var enige.

Over 80 prosent av de som drev økologisk (alt eller deler) eller hadde drevet økologisk tidligere, svarte at en av motivasjonene for å legge om til økologisk var at det virket mer utfordrende og interessant å drive økologisk (Prestvik & Milford, 2015).

Deler vi respondentene opp i kvinner og menn, ser vi at den største andelen av kvinnene pekte på at økologisk produksjon er mer bærekraftig (58 prosent av kvinnene), mens det var størst andel av mennene (44 prosent) som svarte at de ville kutte ut sprøytemidler. Det var også en større andel menn som svarte at det var mer agronomisk interessant, mens en større andel kvinner enn menn svarte at de mener økologisk produksjon er framtida og at de ønsker å være i forkant.

Figur 2.10 Hva var de viktigste grunnene til at du la om til økologisk drift? (Velg opp til 3 svar). N=629

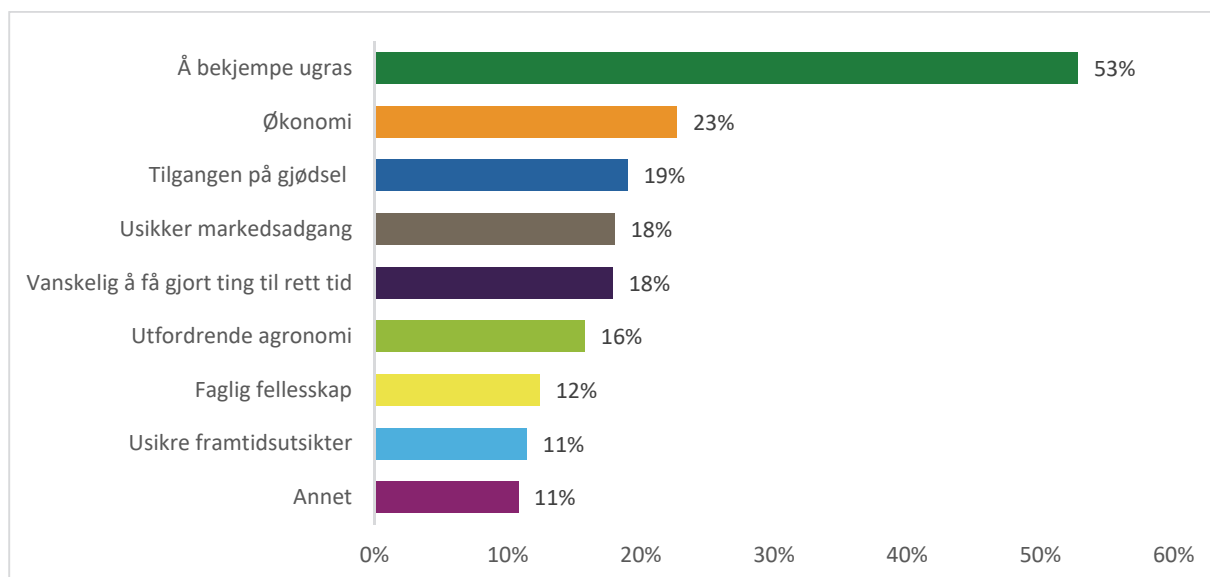

Blant utfordringene til de økologiske produsentene er det både utfordringer som er knyttet spesielt til det å drive økologisk og mer generelle utfordringer som gjelder for både økologiske og konvensjonelle produsenter. Utfordringene det har blitt spurt om her, retter seg spesielt mot utfordringene økologiske produsenter har. De er både praktiske og økonomiske.

Halvparten svarer at ugrasbekjempelse er en av de største utfordringene. Andre praktiske utfordringer som fleste bønder opplever, er *tilgangen på gjødsel* (19 prosent) og *vanskelig å få gjort ting til rett tid* (begge 18 prosent). Ellers fordeler svarene seg over utfordringene som er mer økonomisk rettet, som *økonomi generelt* (23 prosent) og *usikker markedsadgang* (18 prosent).

Av de som svarer *Annet*, var det 6 som svarte at de ikke har noen utfordringer. Blant de andre gikk utfordringene på byråkrati og regelverk, som nye regler rundt sauens liggeareal, noen nevnte mye arbeid, og andre nevnte vanskeligheter med å få tak i fôr.

Figur 2.11 Hva er de største utfordringene du opplever ved å drive økologisk? (Velg opp til tre svar). N=621

Utfordringer blant de forskjellige produksjonene fordeler seg også stort sett over alle svaralternativene. Men det er ikke overraskende at det er blant kornbønder og frukt- og grøntprodusentene at det er størst andel som svarer ugrasbekjempelse. Men også blant husdyrprodusentene er det mellom 40 og 60 prosent som svarer *å bekjempe ugras*.

Tabell 2.4 Hva er hovedproduksjonen på foretaket ditt? * Hva er de største utfordringene du opplever ved å drive økologisk? N=619

	Tilgangen på gjødsel	Vanskelig å få gjort ting til rett tid	Å bekjempe ugras	Usikre framtidsutsikter	Utfordrende agronomi	Usikker markedsadgang	Faglig fellesskap	Økonomi
Korn	23%	18%	79%	3%	19%	15%	3%	23%
Frukt, grønnsaker/veksthus og/eller poteter	10%	17%	66%	17%	10%	41%	10%	27%
Kumelkproduksjon	12%	23%	54%	15%	20%	19%	14%	20%
Sauhold	26%	14%	43%	13%	12%	16%	14%	28%
Slaktegrisproduksjon/smågrisproduksjon	9%	14%	59%	5%	9%	18%	9%	23%
Egg- og/eller fjørfeproduksjon	4%	9%	48%	17%	17%	17%	4%	26%
Storfekjøttproduksjon	17%	20%	51%	14%	21%	19%	17%	16%
Skog/ tømmer	31%		62%		23%	8%	8%	15%
Gras	32%	22%	52%	8%	14%	16%	10%	24%
Geit	18%	36%	64%	9%	18%		27%	36%
Honningproduksjon	17%		33%				50%	50%
Alle	19%	18%	53%	11%	16%	18%	12%	23%

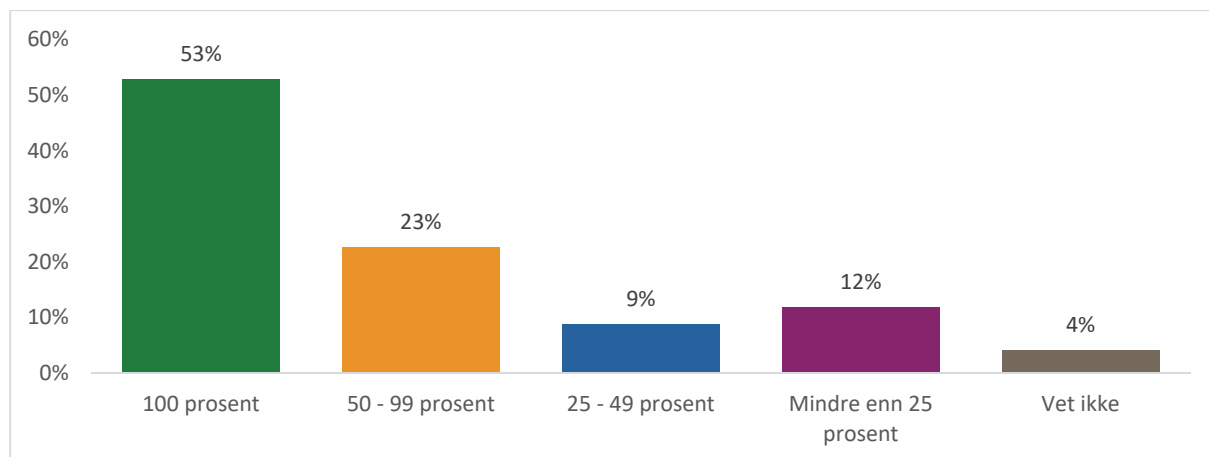
For kornbøndene var det ugras og næringstilgang som ble ansett som de største utfordringene blant både økologiske og parallelle produsenter.

For 60 prosent er rotugras en utfordring, mens næringstilgang er en utfordring for 51 prosent av de økologiske og 40 prosent av de parallelle produsentene (Prestvik & Milford, 2015).

Blant respondentene var det over halvparten som svarte at den økologiske matproduksjonen står for 100 prosent av virksomhetens omsetning, mens 23 prosent svarte at den står for mellom 50 og 99 prosent av omsetningen.

Det var blant kumelkprodusentene og saueprodusentene at det var størst andeler som svarte 100 prosent, der henholdsvis 70 og 66 prosent svarte dette. Blant slaktegrisprodusentene var det størst andel som svarte mindre enn 25 prosent (41 prosent svarte dette).

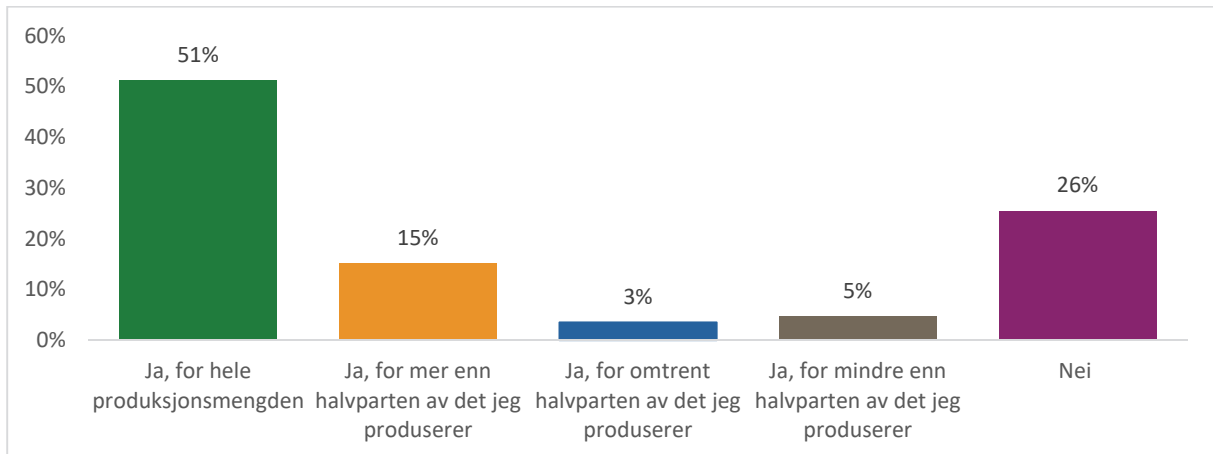
Figur 2.12 Om lag hvor stor andel (i prosent) av din virksomhets omsetning (i 2018/19) står den økologiske matproduksjonen for? N=629

Mens 1 av 4 ikke har leveringsavtale for noen av sine økologiske produkter, svarer halvparten at de har leveringsavtale for hele produksjonsmengden.

Blant de med størst arealer var det minst andel som ikke har noen leveringsavtale for sine økologiske produkter. Mens 43 prosent av de med under 100 dekar svarte *Nei*, var det bare 8,5 prosent av de med 500 dekar eller mer som svarte tilsvarende.

Figur 2.13 Har du leveringsavtale som inneholder merpris for økologiske produkter? Velg kun ett svaralternativ. N=631

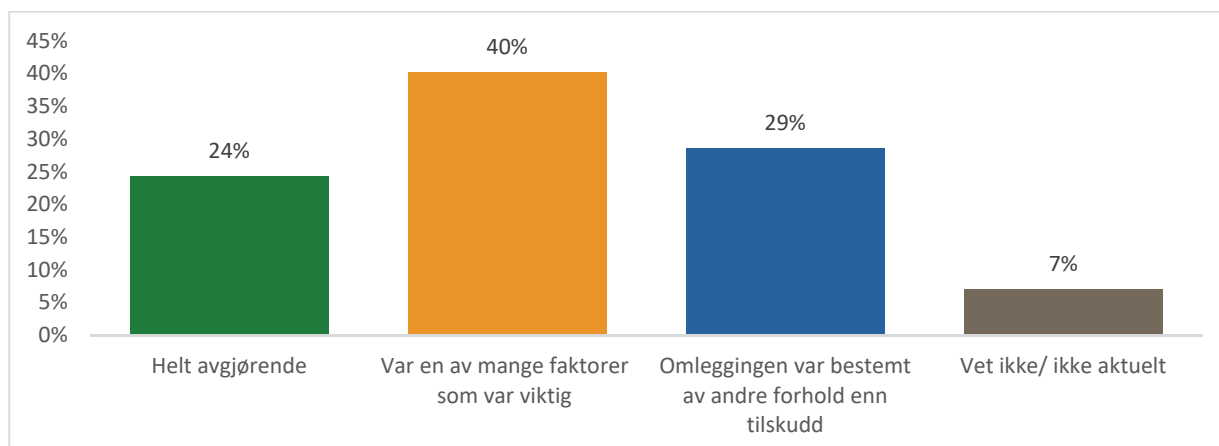

I 2012 var det en mindre andel (33 prosent) som svarte at de hadde leveringsavtale som inneholdt merpris for økologiske produkter for hele sin økologiske produksjon, mens 34 prosent svarte at de ikke hadde det i det hele tatt (Pedersen mfl., 2012).

For respondentene i spørreundersøkelsen var tilskuddene helt avgjørende for 24 prosent, mens det for 40 prosent var én av mange faktorer som var viktig. For 29 prosent var omleggingen bestemt av andre forhold enn tilskudd.

Det er de som svarte bedre økonomi og merpris som viktigste grunner for å legge om til økologisk produksjon, som i størst grad svarte at tilskuddene var helt avgjørende; over halvparten svarte dette. Blant de som svarte at grunnen for å legge om til økologisk var at *økologisk produksjon er mer bærekraftig enn konvensjonell*, svarte bare 17 prosent at tilskuddene var avgjørende.

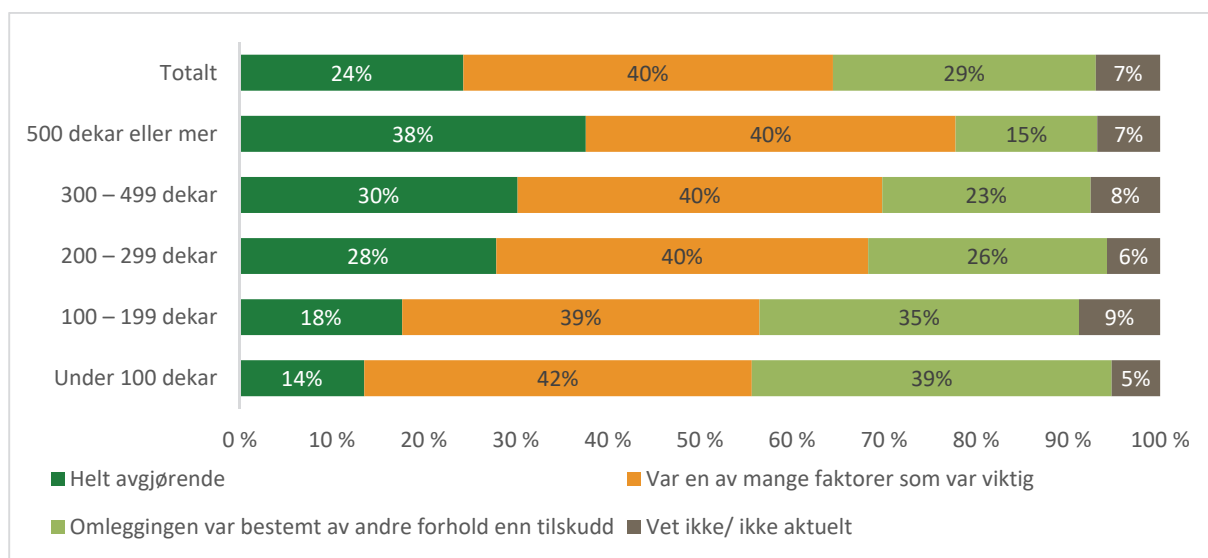
Figur 2.14 Hvor viktig var tilskuddene til økologisk produksjon for at du la om til økologisk produksjon? Velg kun ett svaralternativ. N=630

I spørreundersøkelsen fra 2012 svarte 35 prosent av de økologiske produsentene at produksjonstilskuddene var helt avgjørende når de bestemte seg for å legge om. For 18 prosent var omleggingen bestemt av andre forhold (Pedersen mfl., 2012).

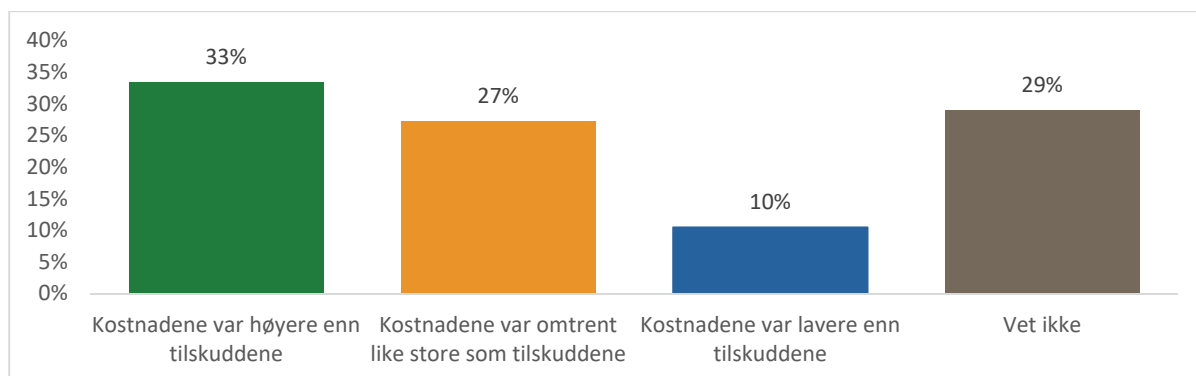
Det var for de største brukene at tilskuddene i størst grad var helt avgjørende for å legge om, mens for de med under 100 dekar i drift var det bare 14 prosent som svarte dette.

Figur 2.15 Hva er størrelsen på jordbruksarealet ditt i drift? (Både eid og leid) * Hvor viktig var tilskuddene til økologisk produksjon for at du la om til økologisk produksjon? N=630

På spørsmål om hvordan de opplever forholdet mellom omleggingskostnadene (inntektstap) de har hatt og tilskuddene de har mottatt som er knyttet til økologisk matproduksjon, var det bare 10 prosent som svarte at kostnadene var lavere enn tilskuddene, og 29 prosent svarte *vet ikke*.

Figur 2.16 Hvordan opplevde du forholdet mellom omleggingskostnadene (inntektstap mv.) og tilskuddene knyttet til økologisk matproduksjon? Velg kun ett svaralternativ. N=632

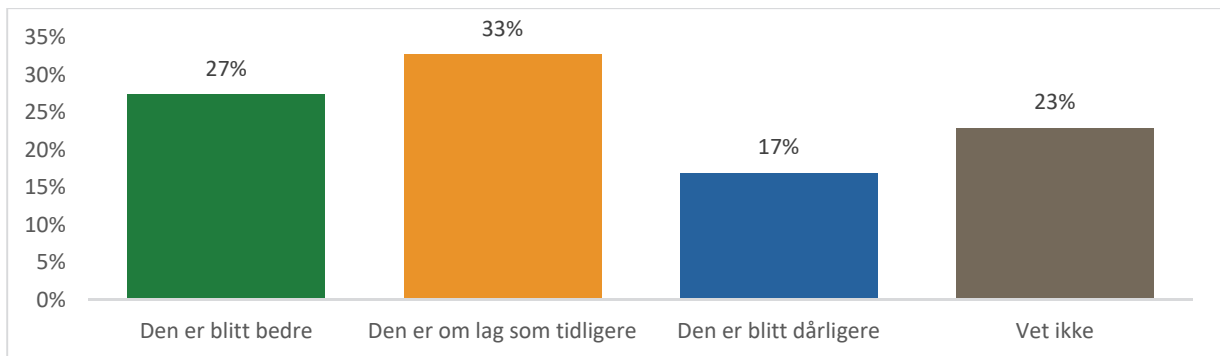
2.3.1 Lønnsomhet

Lønnsomhet er for bønder, som for alle som driver som selvstendig næringsdrivende, grunnleggende når avgjørelser om driften og driftsmåter skal tas. Ofte vil det være den avgjørende faktoren – kan man ikke drive lønnsomt, kan man ikke drive lenge.

Hva som er mest lønnsomt av økologisk og konvensjonelt landbruk, er det ikke alltid noe klart svar på. Det er mange ting som spiller inn. For mange som driver konvensjonelt er det bekymringer om at lønnsomheten vil bli dårligere hvis man legger om fra konvensjonelt til økologisk som gjør at man ikke allerede har lagt om eller planlegger å legge om. Samtidig er det flere som la om til økologisk fordi de mente at det ville være bedre økonomisk sett. Resultatet fra spørsmålet om hvordan lønnsomheten har utviklet seg etter de la om til økologisk viser at begge deler kan være rett (Figur 2.17).

Blant de som driver økologisk nå, var det 23 prosent som svarte at økonomi var en av de tre største utfordringene de har med sin økologiske drift. Når man spør de som allerede har lagt om til økologisk produksjon, er det bare 17 prosent som svarer at lønnsomheten har blitt dårligere siden omlegging. Mer enn 60 prosent svarte at lønnsomheten er like bra (33 prosent) eller bedre (27 prosent) enn før de gikk over til økologisk produksjon, mens 23 prosent ikke vet.

Figur 2.17 *Hvordan har lønnsomheten i produksjonen utviklet seg etter overgangen til økologisk produksjon? N=632*

I undersøkelsen fra 2012 svarte 25 prosent av de økologiske produsentene at lønnsomheten var blitt bedre etter omlegging til økologisk produksjon, og 25 prosent svarte at den var blitt dårligere. Nesten 40 prosent svarte at lønnsomheten var omtrent som før (Pedersen mfl., 2012).

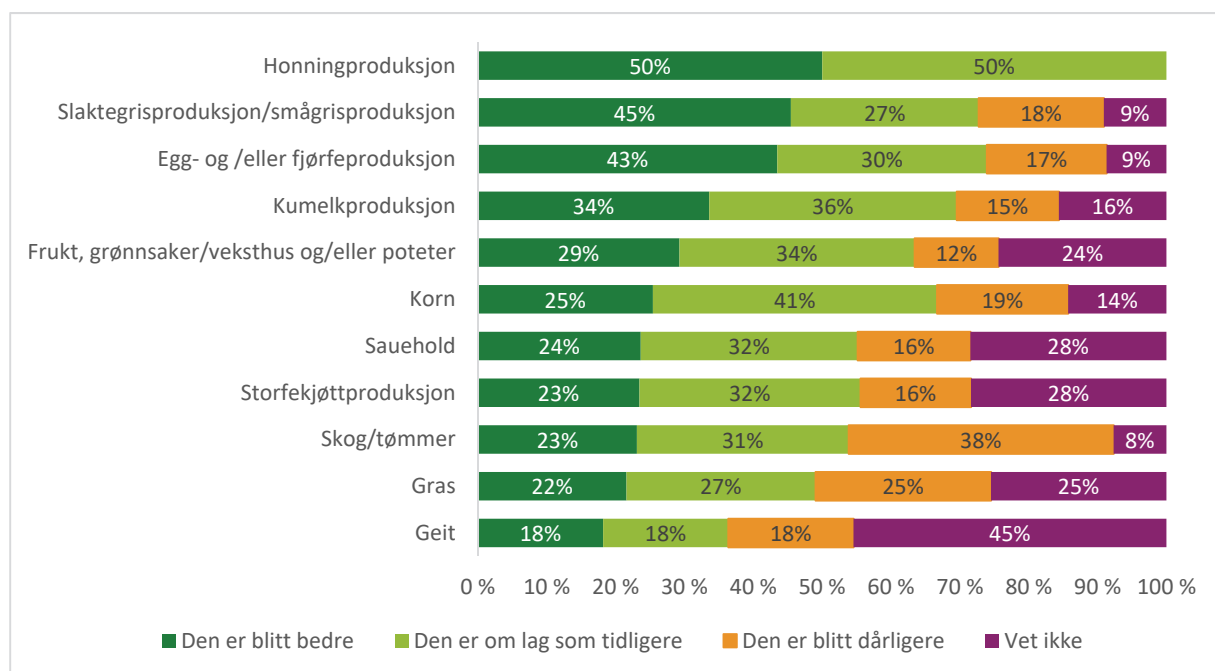
Blant kornbøndene fra undersøkelsen i 2015 var det 40 prosent av de med økologisk produksjon og 30 prosent av parallellprodusentene som opplevde at lønnsomheten var litt eller mye bedre enn når de drev konvensjonelt. Tilsammen var det 17 prosent som mente at økologisk kornproduksjon ga dårligere lønnsomhet.

Tilsammen 60 prosent mener at økologisk produksjon ga like bra eller bedre lønnsomhet (Prestvik & Milford, 2015).

Hvis vi sammenligner de forskjellige produksjonene, har alle de som har honningproduksjon som hovedproduksjon, svart at lønnsomheten er som før eller bedre, men dette gjaldt bare 11 av respondentene.

Blant slaktegris og smågrisprodusentene svarte 45 prosent at lønnsomheten er blitt bedre, og 27 prosent sier at den er omlag som før, mens 43 prosent av de som produserer egg og fjørfe, svarte at den er blitt bedre og 30 prosent sier omlag som før. Blant kumelkprodusentene er det flest som sier at lønnsomheten er omlag som før (36 prosent), og 34 prosent sier at den har blitt bedre.

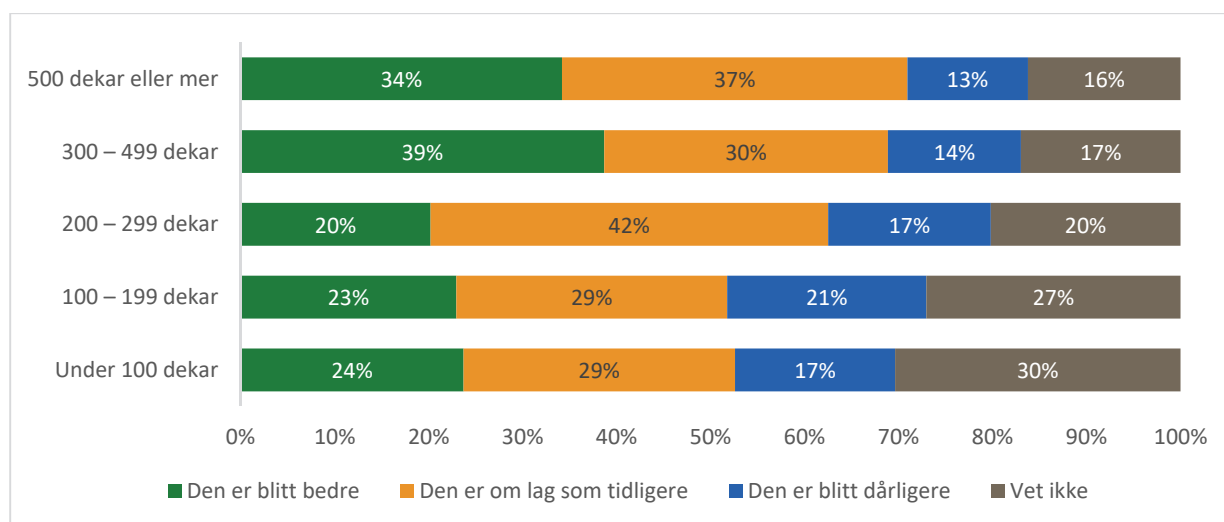
Figur 2.18 Hva er hovedproduksjonen på foretaket ditt? * Hvordan har lønnsomheten i produksjonen utviklet seg etter overgangen til økologisk produksjon?

Blant de som har de største jordbruksarealene, er det størst andeler som sier at lønnsomheten er blitt bedre etter at de la om og minst andeler som sier at den er blitt dårligere.

Blant de som har under 300 dekar, er det mindre andeler som svarer at lønnsomheten er blitt bedre og større andeler som ikke vet om hvorvidt lønnsomheten har blitt bedre eller ei.

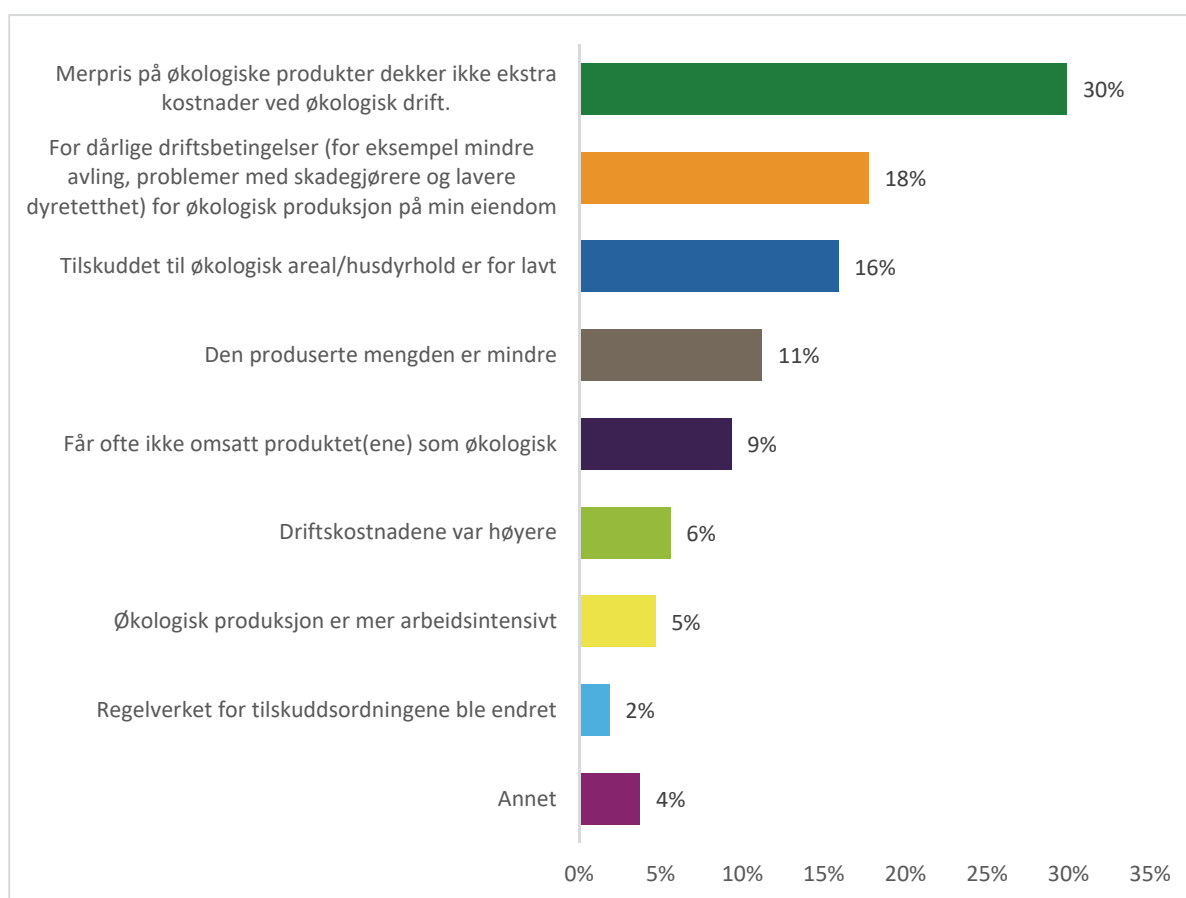
Figur 2.19 Hva er størrelsen på jordbruksarealet ditt i drift? (Både eid og leid) * Hvordan har lønnsomheten i produksjonen utviklet seg etter overgangen til økologisk produksjon? N=632

De som svarte at lønnsomheten i produksjonen ble dårligere etter at de la om til økologisk produksjon, fikk spørsmål om hva de trodde var den viktigste årsaken til dette. Det viste seg at det er mange årsaker til at lønnsomheten kan gå ned ved omlegging. For den største andelen (30 prosent) var det det at merprisen på økologiske produkter ikke dekker de ekstra kostnadene ved økologisk drift som ble ansett som den viktigste årsaken. Mens 18 prosent svarte at det er for dårlige driftsbetingelser for økologisk produksjon på deres eiendom, var det 16 prosent som svarte at tilskuddet til økologisk areal/husdyrhold er for lavt. For 11 prosent var den viktigste årsaken at den produserte mengden gikk ned, og for 9 prosent var den viktigste årsaken at man ofte ikke får omsatt produktet(ene) som økologiske.

Figur 2.20 Hva er den viktigste årsaken til at lønnsomheten ved økologisk produksjon ble dårligere? Velg kun ett svaralternativ. N=107

I spørreundersøkelsen fra 2012 svarte 34 prosent av de som oppga at lønnsomheten var dårligere, at den viktigste årsaken var for dårlige driftsbetingelser, mens 24 prosent oppgir at tilskuddet til økologisk areal og dyrehold er for lavt. Det var bare 12 prosent som oppga for lav merpris for økologiske produkter som viktigste årsak til at lønnsomheten gikk ned (Pedersen mfl., 2012).

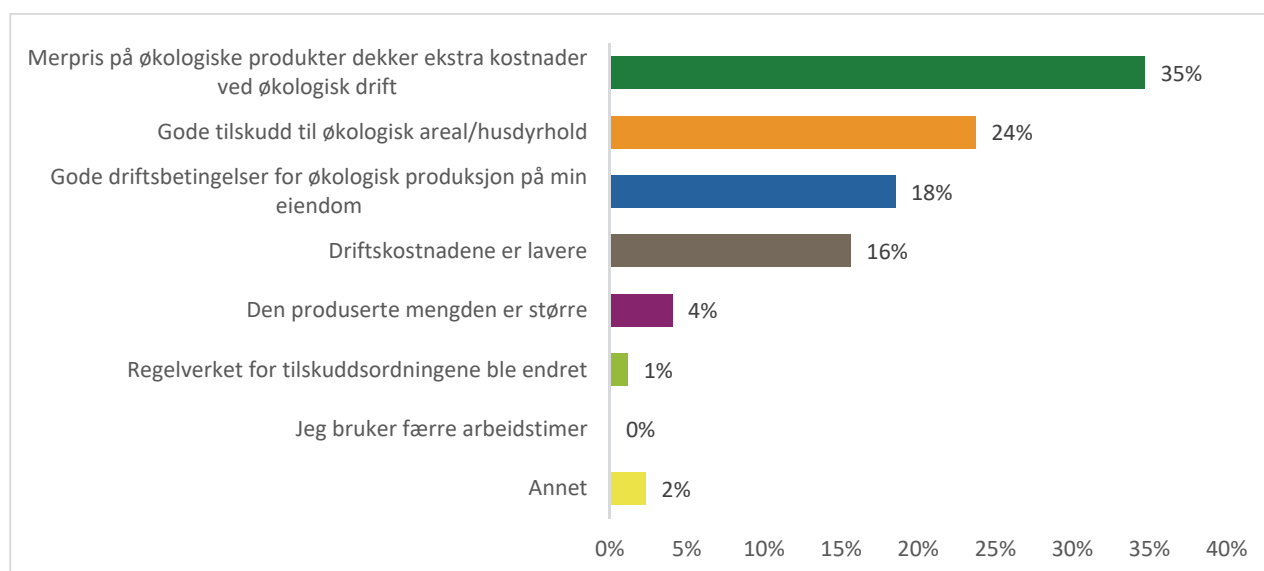
Tilsvarende fikk de som svarte at lønnsomheten ble bedre etter at de la om til økologisk produksjon spørsmål om hva de mener er den viktigste årsaken til dette. Denne gruppen var litt større enn de som svarte at lønnsomheten gikk ned.

Svarene viser at det ikke er noe fasitsvar når det gjelder økonomi og lønnsomhet. De tre alternativene som flest har oppgitt som årsaker til at lønnsomheten gikk ned, tilsvarer de tre alternativene som flest oppga som årsak til at lønnsomheten gikk opp.

Blant de som har opplevd bedre lønnsomhet, er det 35 prosent som oppgir som årsak at *merpris på økologiske produkter dekker ekstra kostnader ved økologisk drift*, og 24 prosent oppgir *gode tilskudd*.

Like store andeler blant både kornbøndene og melkebøndene som oppga at lønnsomheten var henholdsvis bedre og dårligere, oppga alternativet *merpris* som viktigste årsak.

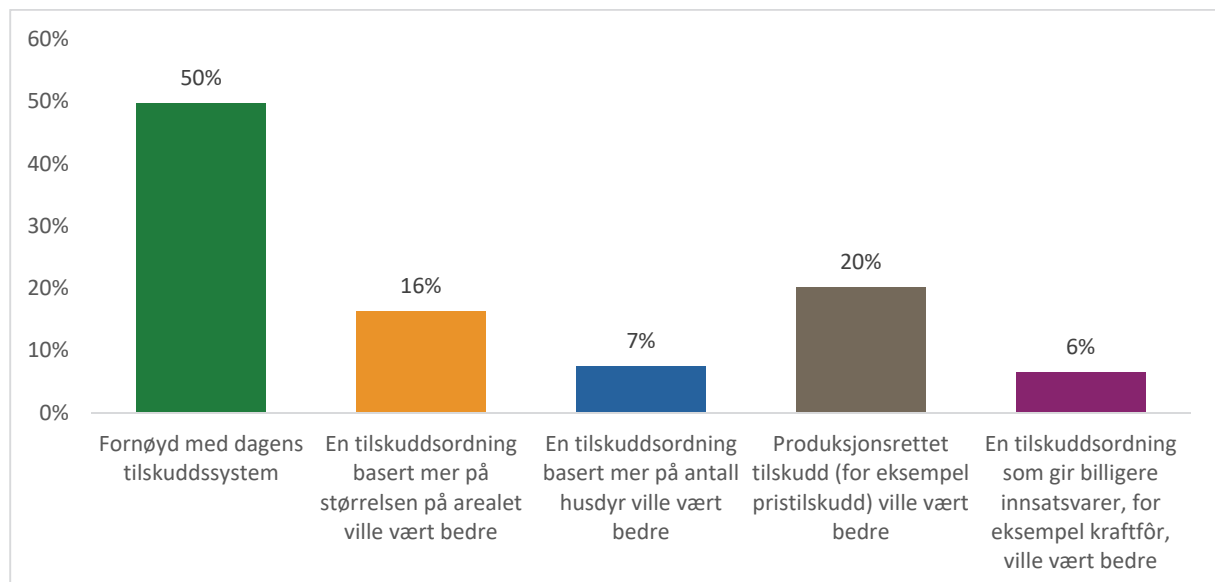
Figur 2.21 Hva er den viktigste årsaken til at lønnsomheten ved økologisk produksjon ble bedre? N=173

De økologiske produsentene fikk spørsmål om hvilken påstand om dagens tilskuddssystem de var mest enig i. Halvparten av respondentene er fornøyd med dagens tilskuddssystem. Den andre halvparten fordeler seg med 20 prosent som ønsker et produksjonsrettet tilskuddssystem, 15 prosent ønsker en tilskuddsordning basert mer på størrelsen av arealet, 7 prosent mener en tilskuddsordning basert på antall husdyr hadde vært bedre, og 6 prosent mener en tilskuddsordning som gir billigere innsatsvarer, som for eksempel kraftfôr, er ønskelig.

De som i minst grad oppgir at de er fornøyd med dagens tilskuddssystem, er geitebøndene, men de er en liten gruppe. Det er ikke forskjeller mellom de som driver med planteproduksjon og dyreproduksjon som hovedproduksjon når det gjelder om hvorvidt de er fornøyd med dagens system eller ikke. Det er de som driver med frukt og grønt, og gris, som i størst grad ønsker seg produksjonsrettet tilskudd; henholdsvis 42 og 32 prosent svarer dette.

Figur 2.22 Dagens tilskudd til økologisk produksjon er basert på antall husdyr og størrelse på areal. Hvilke av følgende påstander er du mest enig i? N=620

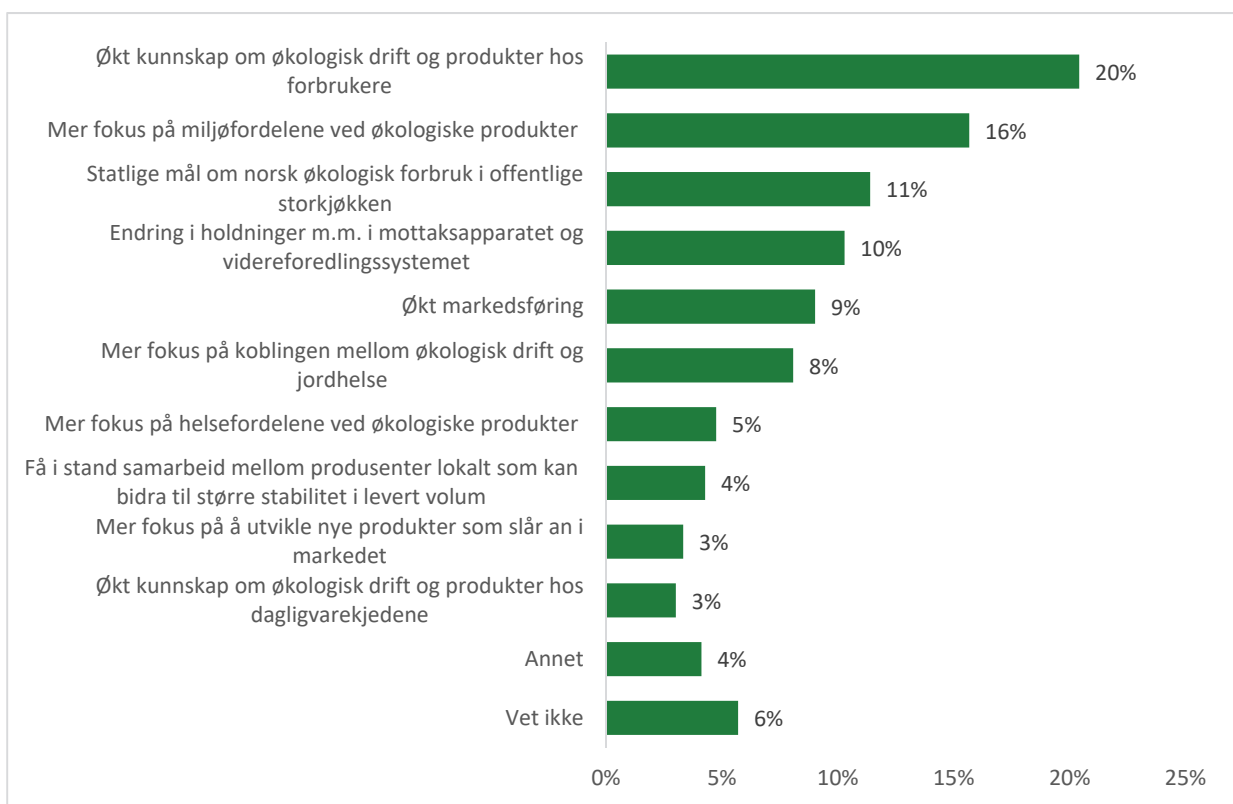
I spørreundersøkelsen fra 2012 svarte 33 prosent at de var fornøyd med dagens tilskuddssystem (Pedersen mfl., 2012).

Omsetningen av økologiske matvarer i dagligvarehandelen har økt hvert år siden 2010. Det var økt omsetning av økologiske matvarer i alle fylker i Norge i 2018. I dagligvarehandelen gikk omsetningen opp 8 prosent fra året før, og størst vekst i omsetning hadde lavprisbutikkene. Det er grønnsaker som står for den største andelen i kroner, men barnemat har den største andelen av total omsetning per produktgruppe.

Omsetningen har også gått opp i storhusholdningen, mens den har gått litt ned i spesialbutikker og Bondens marked (Landbruksdirektoratet, 2019).

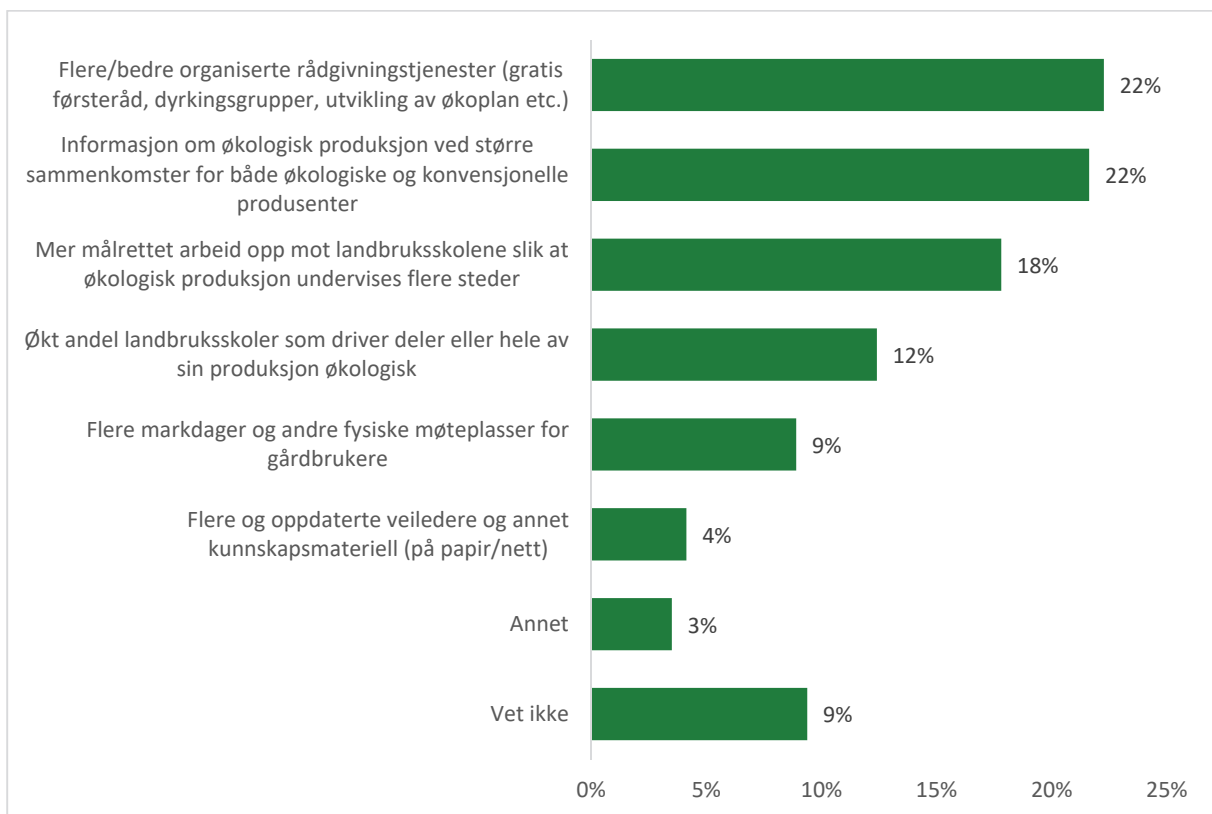
De økologiske respondentene fikk spørsmål om hva de mener er det viktigste tiltaket for å øke omsetningen av økologiske produkter. Her var meningene delte, og svarene fordelte seg over alle de foreslåtte tiltakene. *Mer kunnskap og informasjon hos forbrukere* fikk flest svar: 20 prosent mener *økt kunnskap om økologisk drift og produkter hos forbrukere* er viktigst, og 16 prosent mener *mer fokus på miljøfordelene ved økologiske produkter* er det viktigste tiltaket for å få flere til å kjøpe økologiske produkter. Andre tiltak var *statlige mål om norsk økologisk forbruk i offentlige storkjøkken* (11 prosent) og *endring i holdninger m.m. i mottaksapparatet og videreforedlingsystemet* (9 prosent). Blant de som svarer *annet*, er det mange som mener at prisene på økologiske varer må ned for å øke etterspørselen.

Figur 2.23 Hva er etter din mening det viktigste tiltaket for å øke omsetningen av økologiske produkter? Velg kun ett av følgende svaralternativ. N=632

På spørsmål om det viktigste tiltaket for å øke kunnskapsnivået hos gårdbrukere omkring økologisk produksjon, er det heller ikke entydige svar fra respondentene. Flere og bedre organiserte rådgivningstjenester pekes på av 22 prosent, det være seg gratis førsteråd, dyrkingsgrupper, utvikling av økoplan etc. Tilsvarende er det 22 prosent som svarer at det beste tiltaket vil være *informasjon om økologisk produksjon ved større sammenkomster for både økologiske og konvensjonelle produsenter*. Til sammen 30 prosent mener at landbruksskolene må få et større fokus på økologisk landbruk gjennom *mer målrettet arbeid opp mot landbruksskolene slik at økologisk produksjon undervises flere steder* (18 prosent) og *økt andel landbruksskoler som driver hele eller deler av sin produksjon økologisk* (12 prosent).

Figur 2.24 Hva er etter din mening det viktigste tiltaket for å øke kunnskapsnivået hos gårdbrukere omkring økologisk produksjon? Velg kun ett av følgende svaralternativ. N=629

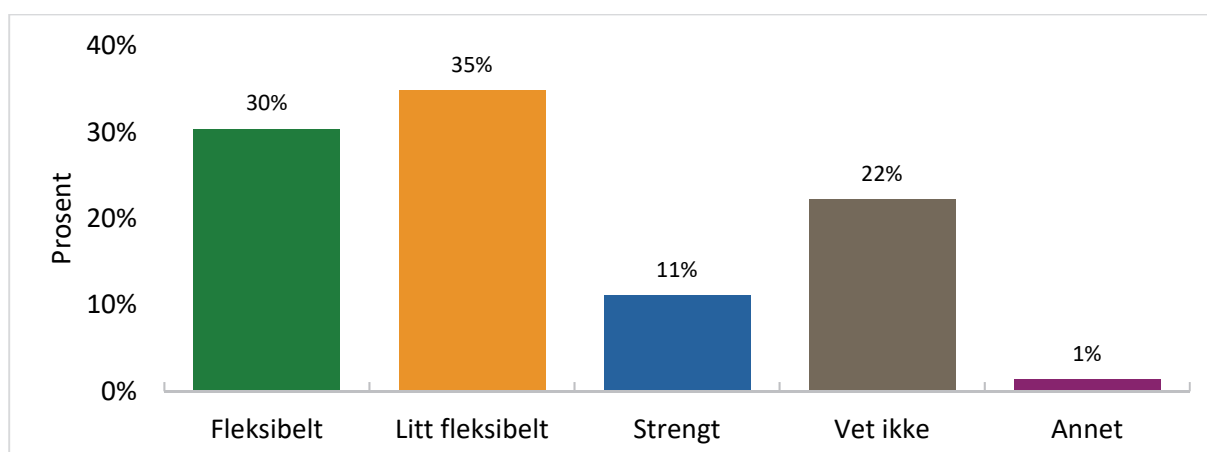

På spørsmålet om hva som er det viktigste tiltaket for å øke kunnskapsnivået omkring økologisk produksjon, svarte 30 prosent av de økologiske produsentene at det var informasjon om økologisk produksjon ved større sammenkomster for både økologiske og konvensjonelle produsenter, mens 26 prosent svarte flere og/eller bedre organiserte rådgivningstjenester.

I undersøkelsen i 2012 var ikke Mer målrettet arbeid opp mot landbruksskolene slik at økologisk produksjon undervises flere steder et av svaralternativene (Pedersen mfl., 2012).

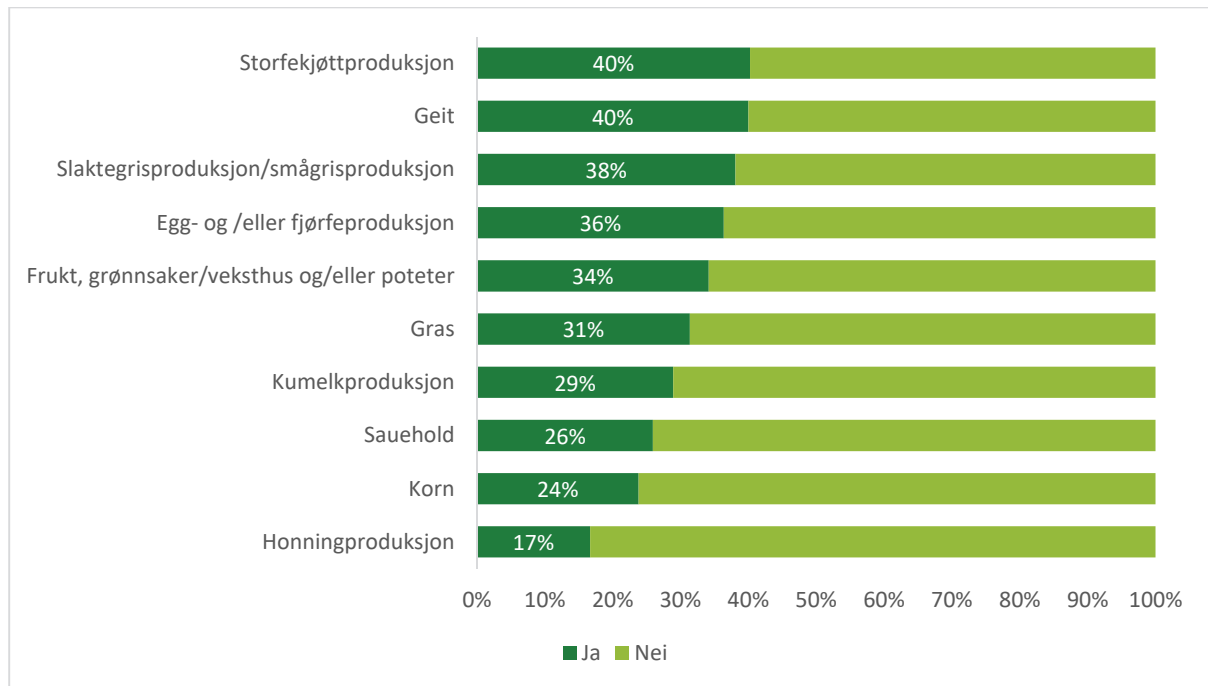
Mange gårdbrukere har de siste årene opplevd både ekstrem nedbør og ekstrem tørke. Vi har spurt de økologiske produsentene hvordan de opplever regelverket for å drive økologisk i slike situasjoner – om hvorvidt de synes det er fleksibelt eller strengt. Det er bare 11 prosent som svarer at de opplever regelverket som strengt, og tilsammen 65 prosent opplever at det er fleksibelt (30 prosent) eller litt fleksibelt (35 prosent).

Figur 2.25 Hvordan opplever du handlingsrommet i regelverket for å drive økologisk i situasjoner med ekstrem tørke/ ekstrem nedbør? N=629

De økologiske bøndene ble også spurt om de har vurdert å legge om til konvensjonell drift. 29 prosent svarte *Ja*, 71 prosent svarte *Nei*. Blant respondentene var det de som driver med storfekjøttproduksjon, geit, slaktegris-/smågrisproduksjon og egg- og/eller fjørfe som i størst grad har vurdert å legge om til konvensjonell drift. Det var de som driver med korn, i tillegg til honningprodusentene, som i minst grad har vurdert dette.

Figur 2.26 *Hva er hovedproduksjonen på foretaket ditt? * Har du vurdert å legge om til konvensjonell drift?*

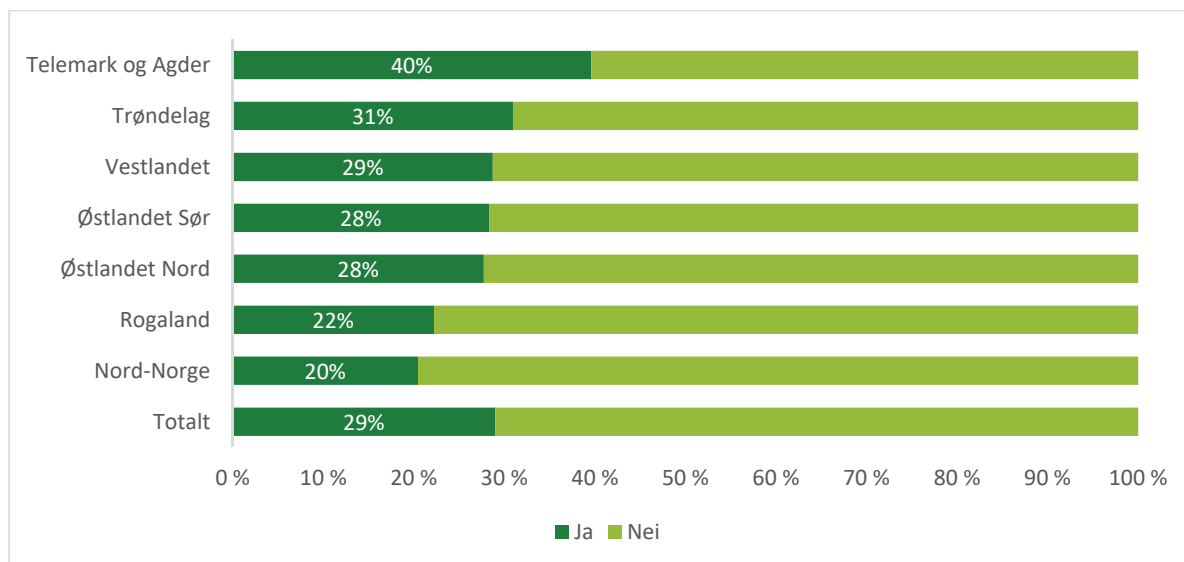

Blant de økologiske produsentene i spørreundersøkelsen fra 2012 svarte 43 prosent at de har vurdert å gå tilbake til konvensjonell drift (Pedersen mfl., 2012).

Kornprodusentene fikk spørsmål om planene de neste fem årene, og 4 prosent av de økologiske og 20 prosent av parallellprodusentene svarte at de planla å redusere eller avslutte sin økologiske produksjon (Prestvik & Milford, 2015).

I Finnmark var det totalt 3 respondenter, og ingen har vurdert å legge om til konvensjonell drift. Etter Finnmark var det Nordland som hadde den laveste andelen av økologiske produsenter som har vurdert å legge om, bare 14 prosent, mens gjennomsnittet totalt var 29 prosent. I Telemark var det 23 økologiske produsenter som har svart, og nesten halvparten har svart at de vurderer å legge om. Dette var den høyeste andelen blant alle fylkene.

Figur 2.27 I hvilket fylke ligger foretaket ditt? * Har du vurdert å legge om til konvensjonell drift?

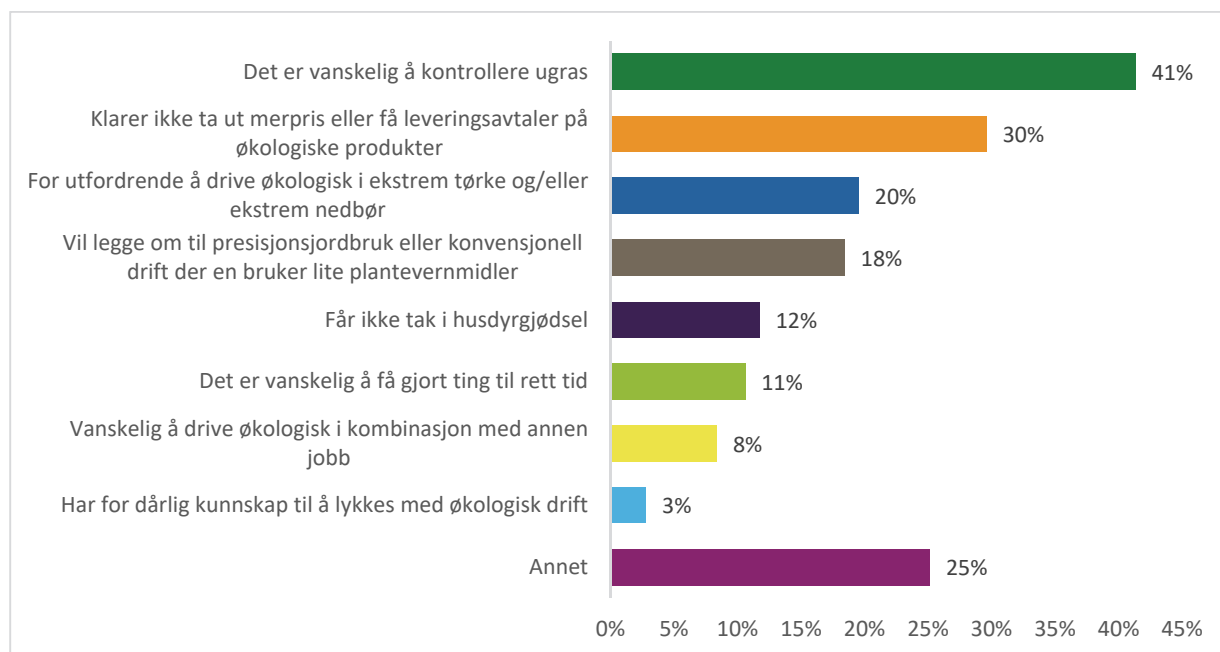

De som svarte at de har vurdert å legge om, ble også bedt om å svare på hva som var de viktigste grunnene til at de har vurdert dette. For hele 41 prosent var en av grunnene at det er vanskelig å kontrollere ugras. Dette samsvarer med svarene på hva som er de største utfordringene med å drive økologisk, der hele 53 prosent svarte at ugras er en av de største utfordringene de har.

For 30 prosent er en av grunnene at de ikke klarer å ta ut merpris eller få leveringsavtaler på økologiske produkter. Sammenligner vi med utfordringene til produsentene, svarte 23 prosent *økonomi* og 18 prosent *usikker markedsadgang*.

En relativt stor andel svarte *Annet* og kom med egne kommentarer (25 prosent). Blant disse var det 10 respondenter som svarte at grunnene var enten byråkrati, dokumentasjon, regelverket eller utfordringer med Debio, 7 svarte at grunnene var økonomi og høye kostnader, mens 6 av respondentene nevnte de nye reglene for lukkede gulv i sauefjøs.

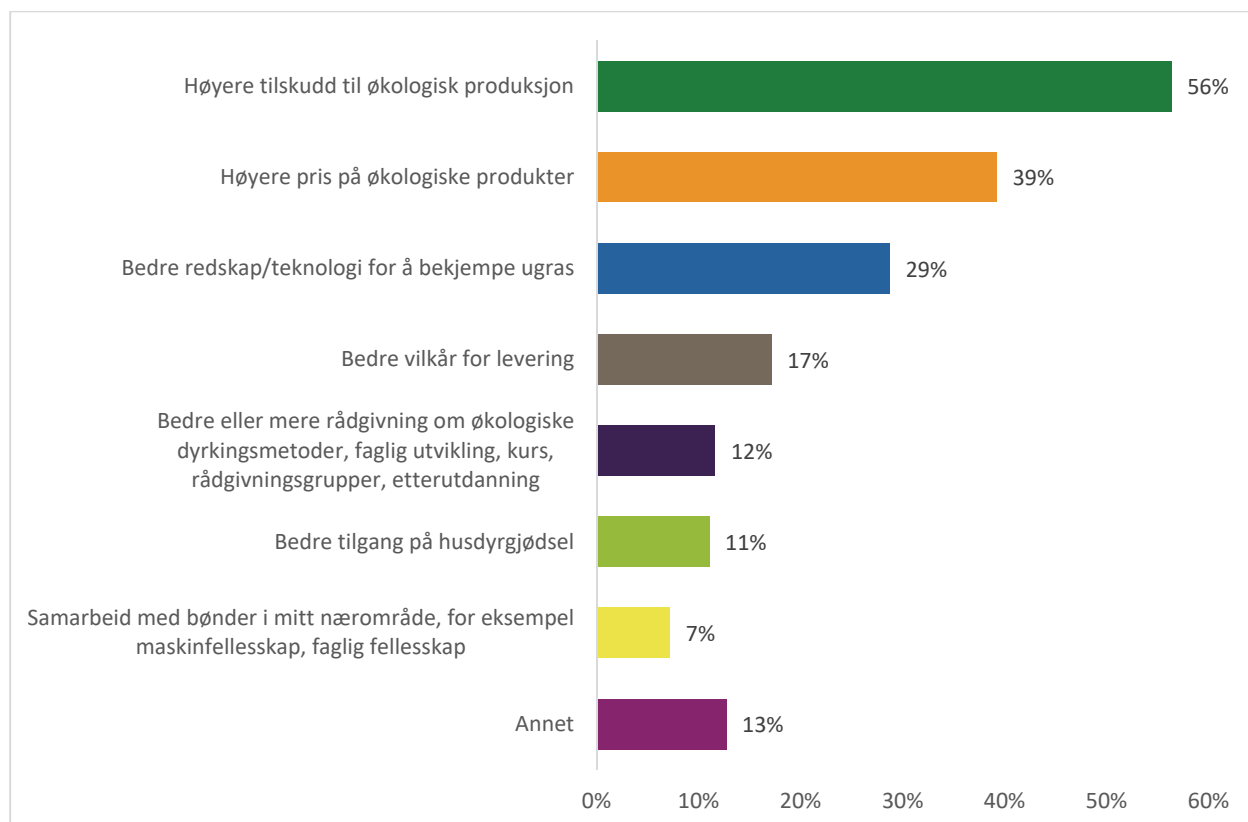
Figur 2.28 *Hva er grunnen(e) til at du har vurdert å legge om til konvensjonell drift igjen?*
N=179

Det er en stor andel (41 prosent) som svarer at ugrasbekjempelse er en av de viktigste grunnene til at de vurderer å legge om, men bare 29 prosent svarer at bedre redskap/teknologi for å bekjempe ugras er det som skal til for at de skal fortsette å drive økologisk. Selv om det er en viktig grunn når man vurderer om man skal fortsette eller ikke, er det ikke regnet som den viktigste.

Det kan virke som om økonomiske tiltak vil være viktigst. Over halvparten (56 prosent) svarer at høyere tilskudd til økologisk produksjon er det som skal til, og 39 prosent svarer at høyere pris på økologiske produkter er det som skal til.

Figur 2.29 Hva skal til for at du skal fortsette å drive økologisk? N=181

2.4 Holdninger til økologisk produksjon

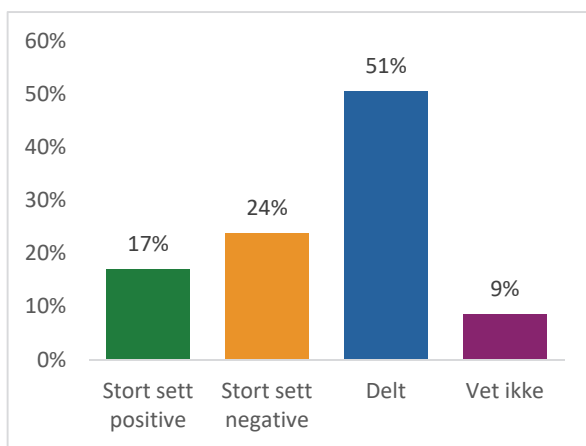
Vi spurte alle respondentene om hvordan de opplever holdningene til økologisk produksjon, både blant bønder i nærmiljøet og i samfunnet generelt. Det er interessant å se at det er større andeler av bøndene som opplever at samfunnet generelt er mer positive enn som opplever at bønder i nærmiljøet er stort sett positive til økologisk produserte matvarer. Omkring halvparten opplever holdningene som «delt» både blant bønder i nærmiljøet og i samfunnet generelt.

De bøndene som produserer konvensjonelt, opplever i en mye større grad at holdningene til økologisk produksjon blant bønder i nærmiljøet er mer negative enn positive. Mens det blant de som produserer økologisk er omtrent like mange som svarer «stort sett positive» og «stort sett negative», er det blant de konvensjonelle produsentene 14 prosent som svarer «stort sett positive» mot 27 prosent som svarer «stort sett negative». Også når det gjelder samfunnet generelt er det flere blant de økologiske bøndene som svarer «stort sett positive» enn blant de konvensjonelle.

Figur 2.30 Hvordan opplever du holdningene til økologisk produksjon?

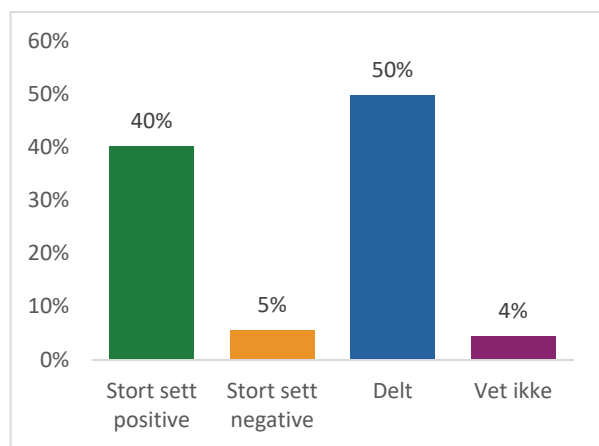
Blant bønder i ditt nærmiljø/omgangskrets?

N=1329

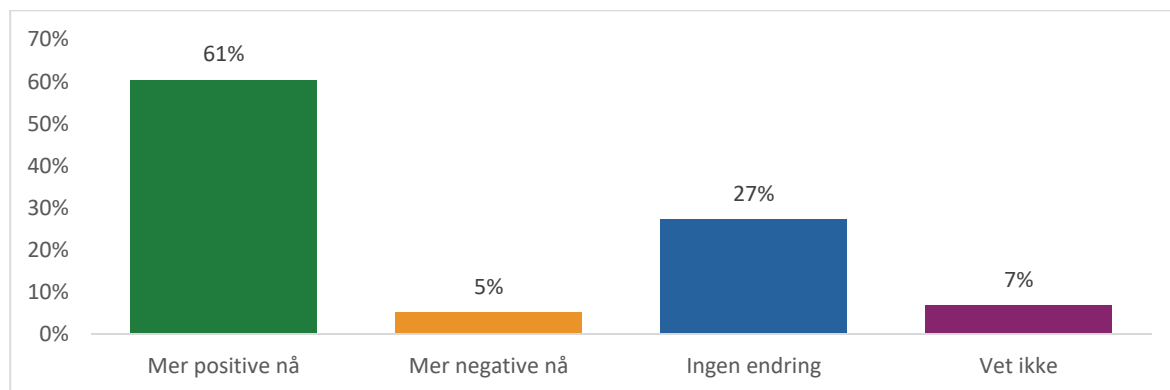
I samfunnet generelt?

N=1330

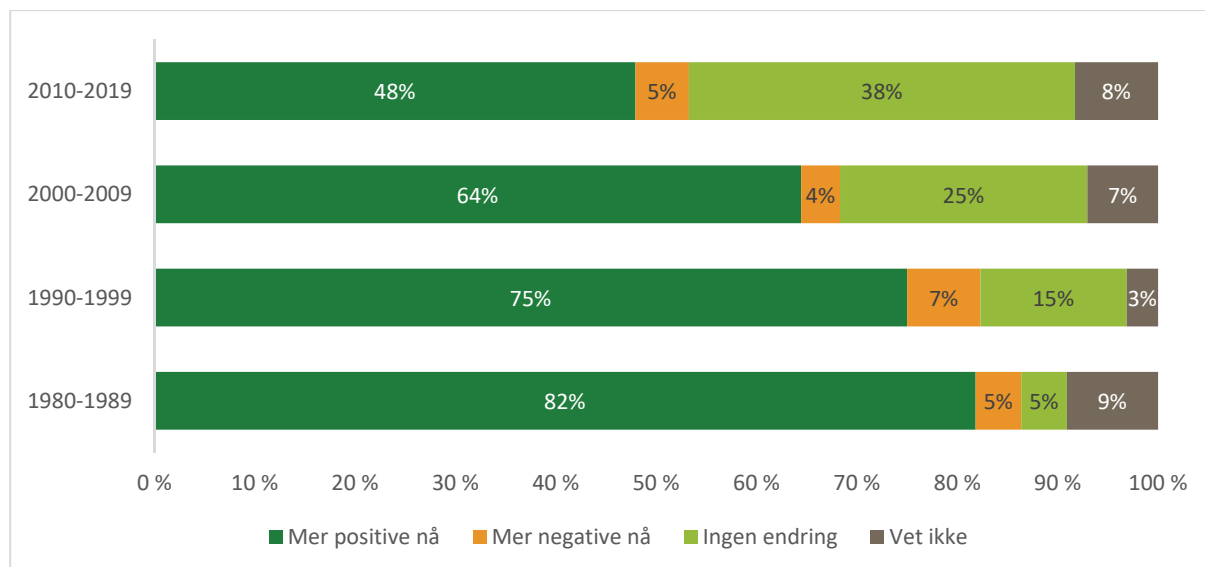
De økologiske produsentene fikk også spørsmål om hvorvidt de opplever at holdningene har endret seg siden de startet med økologisk produksjon. Tidsperspektivet vil selvfølgelig variere med når de startet. Det er bare 5 prosent av de økologiske produsentene som opplever at holdningene til økologisk produksjon har blitt mer negative nå enn da de startet med økologisk produksjon selv.

Figur 2.31 Opplever du at holdningene til økologisk produksjon har endret seg siden du startet med økologisk produksjon? N=633

Av de som startet sin økologiske produksjon i perioden 1980 til 1989, svarte 82 prosent at holdningene er mer positive nå enn da de startet. 5 prosent sier at de har blitt mer negative, og 5 prosent mener det er ingen endring. Denne gruppen utgjør 22 respondenter. Andelene som mener at holdningene har blitt mer positive siden de startet går ned jo kortere tid siden de startet, samtidig går andelene av de som mener at det ikke har vært noen endring, opp.

Figur 2.32 Opplever du at holdningene til økologisk produksjon har endret seg siden du startet med økologisk produksjon? I hvilket år startet din virksomhet med økologisk produksjon? Angi første hele produksjonsår etter omleggingsperioden i tall, f.eks 2005. N=633

2.5 Erstatning for avlingssvikt

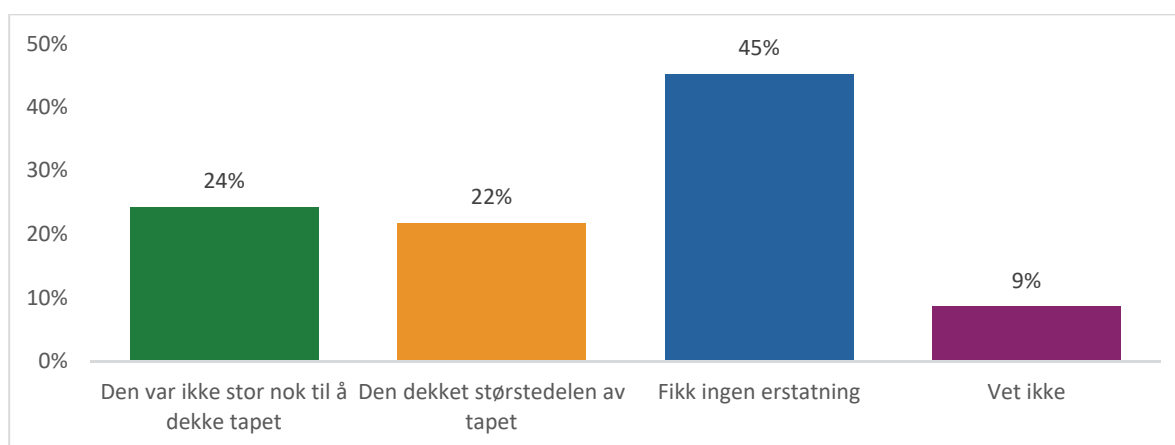
I store deler av landet var sommeren 2018 preget av tørt og varmt vær. Med lite eller ingen nedbør i løpet av sommermånedene var det mange som opplevde avlingssvikt.

46 prosent av alle respondentene fikk erstatning for avlingssvikt for driften i 2018. Av disse fikk nesten halvparten nok til å dekke størstedelen av tapet.

Det var i Østfold og Vestfold at det var størst andeler som svarte at erstatningen ikke var stor nok til å dekke tapet (henholdsvis 49 og 43 prosent).

Det var størst andel blant kornprodusentene (43 prosent) som oppga at erstatningen ikke dekket hele tapet.

Figur 2.33 *Hvordan slo eventuell erstatning for avlingssvikt ut for din drift for 2018?*
N=1322

3 Birøkt

I tillegg til spørsmålene om økologisk jordbruksproduksjon fikk alle respondentene også spørsmålet *Hvordan kan man gjøre økologisk birøkt mer attraktivt og få flere til å legge om?* Dette var et åpent spørsmål der man kunne skrive så mye man ville. Selv om bare 43 av respondentene (3,2 prosent) svarte at de driver med honningproduksjon, var det 282 som svarte på dette spørsmålet, kun 24 svarte at de ikke vet.

Blant de som svarte, var det 52 som mente at man må gjøre noe med økonomien, det vil si bedre støtteordninger med økte tilskudd, øke prisen på økologisk honning og/eller få ned sukkeravgiften på økologisk sukker.

Andre fokuserte mer på praktiske utfordringer rundt økologisk birøkt. Noen skriver at det kan være vanskelig å få ta i økologisk voks, og andre at det må bli enklere å skaffe økologisk sukker til vinterfôr. For mange av respondentene er det regelverket rundt økologisk birøkt som er bøygen. Det er vanskelig for de som vil drive økologisk, men som driver i nærheten av konvensjonelt landbruk (mindre enn 3 km). Mange peker på at de ønsker seg et mer fleksibelt regelverk rundt dette.

Mange (82 respondenter) mener at mer kunnskap både hos forbrukere og birøktere er nødvendig, og ønsker mer informasjon generelt gjennom kurs, nettverk, fadderordninger og fokus i media på bier og økologisk birøkt. Gjennom bedre informasjon om bienes rolle og hvor viktig det er å ta vare på pollinerende insekter og deres viktige plass i økosystemet, kan man motivere til mer økologisk birøkt. I tillegg kan det være nyttig med bedre informasjon om nytten av birøkt, spesielt for fruktdyrkere, men også for å bevare villeng og blomsterenger i større grad. Med et større fokus på insekter og de stadig vanskeligere livsvilkårene deres mener noen det er sannsynlig at flere vil være lydhøre for verdien av økologisk drift og birøkt.

Noen ønsker mer informasjon og bedre opplysning om honning fra bier med trekk i konvensjonell planteproduksjon til forskjell fra bier med trekk i økologisk planteproduksjon, og mener at mange forbrukere vil betale ekstra for ren og kvalitetssikret honning.

I tillegg foreslås mer informasjon om regelverk og økonomi i økologisk birøkt.

Andre forslag er å samarbeide med bønder om sprøyting (man kan for eksempel holde biene inne de dagene det sprøytes i nærmiljøet), mens flere svarer at sprøytemidler må forbys helt i landbruket. Mer informasjon om hvor skadelig kjemiske sprøytemidler er for biene, folk og miljø er viktig, skriver flere.

Andre skriver at man heller må fokusere på å berge villbier og at birøkt kan gjøre det vanskelig for villbier.

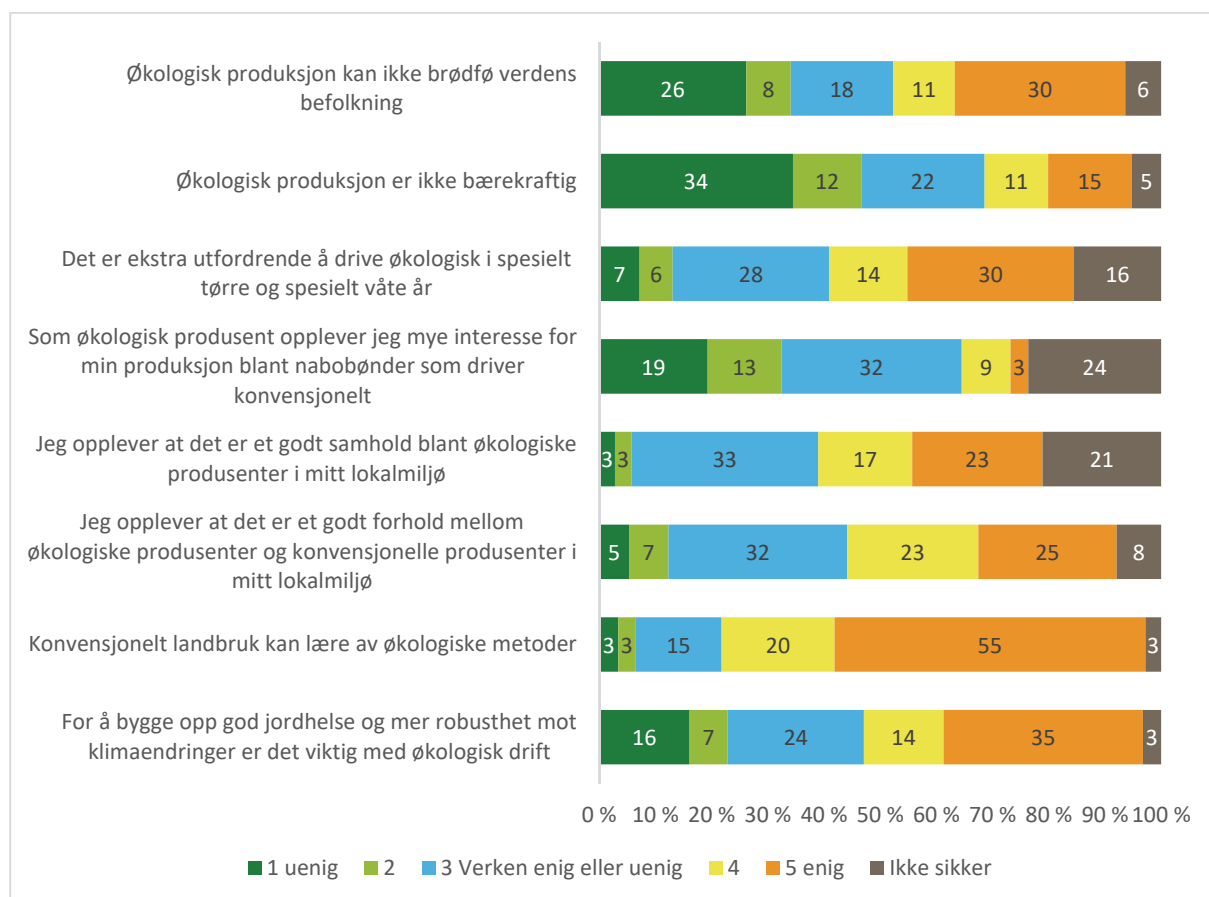
Det er også noen som skriver at de ikke forstår poenget med økologisk birøkt. Blant de som svarer er det flere som mener at all honning produsert i Norge er økologisk, mens andre setter spørsmål ved om hvordan man kan vite at noe honning er økologisk

4 Påstander

Til slutt i undersøkelsen ba vi respondentene angi hvor enige eller uenige de var i forskjellige påstander på en skala fra 1 til 5, der 1 var helt uenig og 5 var helt enig. De som svarte 1 eller 2, regner vi som uenige i påstandene, og de som svarte 4 eller 5, regner vi som enige.

For flere av påstandene er det klare, men kanskje ikke uventede, ulikheter i svarene mellom de økologiske og de konvensjonelle produsentene.

Figur 4.1 *Hvor enig eller uenig vil du si at du er i påstandene under (på en skala fra 1 til 5, hvor 1 er helt uenig og 5 er helt enig)?*

Påstanden om at økologisk produksjon ikke kan brødfø verdens befolkning var det flere som var enige i (41 prosent) enn uenige i (34 prosent). Her var det et tydelig skille mellom svarene til de økologiske og de konvensjonelle respondentene. Mens 63 prosent av de økologiske produsentene og 43 prosent av parallellprodusentene var uenige i påstanden, var henholdsvis 11 og 30 prosent enige i påstanden. Blant de konvensjonelle produsentene var det bare 9 prosent som var uenige mot 67 prosent som var enige i at økologisk produksjon ikke kan brødfø verdens befolkning. Blant de konvensjonelle som har produsert økologisk tidligere, var det 26 prosent som var uenige og 45 prosent som var enige i dette.

Tabell 4.1 Økologisk produksjon kan ikke brødfø verdens befolkning. N=1302

	1 uenig	2	3 Hverken enig eller uenig	4	5 enig	Ikke sikker
Ja, (alt areal og produksjon er økologisk sertifisert eller i karens)	52%	11%	21%	6%	5%	4%
En kombinasjon av konvensjonell og økologisk drift (eller i karens) (parallellproduksjon)	30%	13%	22%	12%	18%	4%
Nei, (kun konvensjonell drift)	5%	4%	15%	15%	52%	8%
Nei, men jeg produserte økologisk før	16%	10%	22%	8%	37%	8%
	26%	8%	18%	11%	30%	6%

I spørreundersøkelsen blant kornbøndene fra 2015 var 75 prosent av de konvensjonelle enige i (i varierende grad) påstanden Økt behov for mat i verden kan ikke løses med økologisk produksjon, bare 8 prosent var helt eller delvis uenige. Mens nesten 60 prosent av de økologiske produsentene var helt eller delvis uenige, var en fjerdedel i varierende grad enige i påstanden. Blant parallellprodusentene var 63 prosent enige i påstanden (Prestvik & Milford, 2015).

Påstanden *økologisk produksjon er ikke bærekraftig* var nesten halvparten uenige i og litt over en fjerdedel uenige i. Tilsvarende som i påstanden over, var det også her forskjeller mellom hvordan de økologiske og konvensjonelle produsentene svarte. Ordet bærekraft ble ikke definert i spørsmålet, men vanligvis vil de fleste forbinde dette med miljø. Ikke overraskende var det flere av de som produserer økologisk som var uenige i dette, mens blant de som driver konvensjonelt og ikke har drevet økologisk tidligere, var bare 18 prosent uenige i påstanden. Samlet var 22 prosent Hverken enige eller uenige.

Tabell 4.2 *Økologisk produksjon er ikke bærekraftig. N=1304*

	1 uenig	2	3 Hverken enig eller uenig	4	5 enig	Ikke sikker
Ja, (alt areal og produksjon er økologisk sertifisert eller i karens)	64%	14%	13%	5%	3%	1%
En kombinasjon av konvensjonell og økologisk drift (eller i karens) (parallellproduksjon)	46%	18%	19%	10%	6%	1%
Nei, (kun konvensjonell drift)	9%	9%	30%	17%	26%	10%
Nei, men jeg produserte økologisk før	20%	24%	18%	18%	22%	
Samlet	34%	12%	22%	11%	15%	5%

Blant alle respondentene var 44 prosent enige i at det er *ekstra utfordrende å drive økologisk i spesielt tørre og spesielt våte år*, men her svarte 28 prosent at de var hverken enige eller uenige, og 16 prosent svarte *vet ikke*. De som driver konvensjonelt og aldri har drevet økologisk, svarte i størst grad *ikke sikker*, men også 37 prosent av disse var enige i påstanden.

Tabell 4.3 *Det er ekstra utfordrende å drive økologisk i spesielt tørre og spesielt våte år.*
(N=1282)

	1 uenig	2	3 Hverken enig eller uenig	4	5 enig	Ikke sikker
Ja, (alt areal og produksjon er økologisk sertifisert eller i karens)	10%	9%	29%	15%	33%	4%
En kombinasjon av konvensjonell og økologisk drift (eller i karens) (parallellproduksjon)	7%	8%	30%	20%	31%	4%
Nei, (kun konvensjonell drift)	4%	2%	27%	11%	26%	29%
Nei, men jeg produserte økologisk før	14%	6%	22%	20%	33%	6%
Samlet	7%	6%	28%	14%	30%	15%

Blant alle respondentene var 12 prosent uenige i at det er et godt samhold blant økologiske og konvensjonelle produsenter i mitt lokalmiljø, mens nesten halvparten var enige. Nær én av tre svarte at de er hverken enige eller uenige i denne påstanden.

Det var de som driver med parallellproduksjon som i størst grad var enige i påstanden. De som driver konvensjonelt og aldri har drevet økologisk, var i liten grad uenige, mens de som drev økologisk før i størst grad var uenige.

Tabell 4.4 Jeg opplever at det er et godt forhold mellom økologiske produsenter og konvensjonelle produsenter i mitt lokalmiljø. (N=1310)

	1 uenig	2	3 Hverk en enig eller uenig	4	5 enig	Ikke sikker
Ja, (alt areal og produksjon er økologisk sertifisert eller i karens)	6%	11%	32%	25%	22%	3%
En kombinasjon av konvensjonell og økologisk drift (eller i karens) (parallellproduksjon)	4%	4%	26%	33%	28%	4%
Nei, (kun konvensjonell drift)	4%	4%	32%	20%	26%	13%
Nei, men jeg produserte økologisk før	8%	10%	33%	24%	25%	
Samlet	5%	7%	32%	24%	25%	8%

I undersøkelsen blant kornbøndene i 2015 svarte nesten 60 prosent av de økologiske produsentene at de var enige i påstanden Økologiske bønder blir ofte uglesett av andre bønder, mens bare 23 prosent av de konvensjonelle produsentene var enige i dette (Prestvik & Milford, 2015).

Bare 6 prosent var uenige i at *konvensjonelt landbruk kan lære av økologiske metoder*, og her var 75 prosent enige, mens 15 prosent var hverken enige eller uenige. Dette var det ingen av de økologiske eller parallelle produsentene som var uenige i, mens 12 prosent av de konvensjonelle var uenige.

Tabell 4.5 *Konvensjonelt landbruk kan lære av økologiske metoder. N=1314*

	1 uenig	2	3 Hverk en enig eller uenig	4	5 enig	Ikke sikker
Ja, (alt areal og produksjon er økologisk sertifisert eller i karens)	0%	0%	5%	18%	74%	2%
En kombinasjon av konvensjonell og økologisk drift (eller i karens) (parallellproduksjon)	0%	0%	7%	19%	70%	4%
Nei, (kun konvensjonell drift)	6%	6%	24%	23%	37%	3%
Nei, men jeg produserte økologisk før	6%		22%	22%	51%	
Alle	3%	3%	15%	20%	55%	3%

Noen påstander var mer rettet mot de økologiske produsentene, som påstanden *Som økologisk produsent opplever jeg mye interesse for min økologiske produksjon blant nabobønder som driver konvensjonelt*. Den største andelen var hverken enig eller uenig, men det var større andeler som var uenige enn enige i dette.

Tabell 4.6 *Som økologisk produsent opplever jeg mye interesse for min økologiske produksjon blant nabobønder som driver konvensjonelt. N=679*

	1 uenig	2	3 Hverk en enig eller uenig	4	5 enig	Ikke sikker
Ja, (alt areal og produksjon er økologisk sertifisert eller i karens)	27%	19%	31%	14%	5%	4%
En kombinasjon av konvensjonell og økologisk drift (eller i karens) (parallellproduksjon)	18%	25%	38%	14%	2%	2%
Nei, men jeg produserte økologisk før	34%	20%	30%	6%	4%	6%
Alle	19%	13%	32%	9%	3%	24%

Påstanden *Jeg opplever at det er et godt samhold mellom økologiske produsenter i mitt lokalmiljø* var 60 prosent av økoprodusentene og 56 prosent av parallellprodusentene enige i. Blant de som produserte økologisk før, var det til sammen 45 prosent som var enige. Totalt var 1 av 3 hverken enig eller uenig i påstanden.

Tabell 4.7 *Jeg opplever at det er et godt samhold blant økologiske produsenter i mitt lokalmiljø. N=1313*

	1 uenig	2	3 Hverk en enig eller uenig	4	5 enig	Ikke sikker
Ja, (alt areal og produksjon er økologisk sertifisert eller i karens)	3%	4%	28%	23%	37%	5%
En kombinasjon av konvensjonell og økologisk drift (eller i karens) (parallellproduksjon)	1%	3%	34%	26%	30%	7%
Nei, (kun konvensjonell drift)	2%	2%	37%	9%	11%	38%
Nei, men jeg produserte økologisk før	4%	4%	41%	27%	18%	6%
	3%	3%	33%	17%	23%	21%

Det var noen færre som var enige i påstanden *For å bygge opp god jordhelse og mer robusthet mot klimaendringer er det viktig med økologisk drift* (49 prosent mot 23 prosent som var uenige). Mens de som driver økologisk, stort sett var enige i dette, var 41 prosent av de konvensjonelle og 34 prosent av de konvensjonelle som produserte økologisk tidligere, uenige i påstanden.

Tabell 4.8 *For å bygge opp god jordhelse og mer robusthet mot klimaendringer er det viktig med økologisk drift. N=1313*

	1 uenig	2	3 Hverken enig eller uenig	4	5 enig	Ikke sikker
Ja, (alt areal og produksjon er økologisk sertifisert eller i karens)	1%	0%	14%	17%	66%	2%
En kombinasjon av konvensjonell og økologisk drift (eller i karens) (parallellproduksjon)	8%	4%	21%	21%	43%	3%
Nei, (kun konvensjonell drift)	29%	12%	33%	10%	10%	5%
Nei, men jeg produserte økologisk før	28%	6%	26%	16%	22%	2%
Totalt	16%	7%	24%	14%	35%	3%

Litteratur

Debio (2019). *Statistikk og kartlegging*. Hentet fra <https://debio.no/statistikk/>

Landbruksdirektoratet (2019). *Produksjon og omsetning av økologiske landbruksvarer. (No. 17/2019)*. Oslo: Landbruksdirektoratet.

Landbruksdirektoratet(2019a). Statistikk for produksjonstilskudd 2018.

NIBIO (2019): *Resultatkontroll for gjennomføring av landbrukspolitikken*. Budsjettnemnda for jordbruket. Ås/Oslo: NIBIO.

Norges Bondelag (2018). *Avtaleguide 2017-2018. Oversikt over jordbruksforhandlingene 2017, samt priser og tilskudd i jordbruket*. Oslo: Norges Bondelag.

Pedersen, S., Tofteng, M., Rønnes, R., Nielsen, M.D. og Skjelvik, J.M.. (2012). *Evaluering av tilskudd som skal bidra til økt produksjon og forbruk av økologisk mat*. Rapport 2012/36. Oslo: Vista Analyse

Prestvik, A.S. og Milford, A.B. (2015). *Motivasjon for økologisk kornproduksjon*. Rapport 2015-2. Oslo: NILF.

Vedlegg

Økologisk landbruk - spørreundersøkelsen

1) Hva slags produksjoner driver du med?

- Korn
- Frukt, grønnsaker/veksthus og/eller poteter
- Kumelkproduksjon
- Sauehold
- Slaktegrisproduksjon/smågrisproduksjon
- Egg- og /eller fjørfeproduksjon
- Storfekjøttproduksjon
- Skog/tømmer
- Gras
- Geit
- Honningproduksjon
- Annen landbruksbasert næring
- Annet

2) Hva er hovedproduksjonen på foretaket ditt?

- Korn
- Frukt, grønnsaker/veksthus og/eller poteter
- Kumelkproduksjon
- Sauehold
- Slaktegrisproduksjon/smågrisproduksjon
- Egg- og /eller fjørfeproduksjon
- Storfekjøttproduksjon
- Skog/tømmer
- Gras
- Geit
- Honningproduksjon
- Annen landbruksbasert næring
- Annet
- Vet ikke

3) Produserer din virksomhet økologisk i dag?

- Ja, (alt areal og produksjon er økologisk sertifisert eller i karens)
- Nei, (kun konvensjonell drift)
- En kombinasjon av konvensjonell og økologisk drift (eller i karens) (parallellproduksjon)
- Nei, men jeg produserte økologisk før

4) Er du mann eller kvinne?

- Kvinne
 Mann

5) Hvilket år er du født?

6) I hvilket fylke ligger foretaket ditt?

- Østfold
 Akershus
 Oslo
 Hedmark
 Oppland
 Buskerud
 Vestfold
 Telemark
 Aust-Agder
 Vest-Agder
 Rogaland
 Hordaland
 Sogn og Fjordane
 Møre og Romsdal
 Trøndelag
 Nordland
 Troms
 Finnmark

7) Hva er størrelsen på jordbruksarealet ditt i drift? (Både eid og leid)

- Under 100 dekar
 100–199 dekar
 200–299 dekar
 300–499 dekar
 500 dekar eller mer

Gjelder spørsmål 8 – 11:

Dersom spørsmålet Produserer din virksomhet økologisk i dag? inneholder noen av disse alternativene

- Nei, (kun konvensjonell drift)

8) Har du vurdert å legge om driften til økologisk?

- Ja
 Nei

9) Hva er de viktigste årsaken til at du ikke har lagt om til økologisk produksjon?

(Velg opp til 3 svar)

- Vanskelig å drive uten et nettverk i nærområdet
- Forventer at lønnsomheten blir dårligere enn ved konvensjonell drift
- Markedsutsiktene er for usikre
- Har ikke økonomi for å investere slik at jeg kan drive økologisk
- Har ikke tilgang på næringsstoffer (husdyrgjødsel) for å drive økologisk
- Har ikke nok kunnskap om hva som kreves av økologisk produksjon
- Regelverket er for strengt
- Fremtidens rammebetingelser er for usikre
- Er ikke interessert i økologisk produksjon
- Har ikke redskaper eller bygninger som egner seg for økologisk drift (for eksempel nok areal)
- Har ikke tilgang på nok areal
- Annet _____
- Vet ikke

10) Hva er det viktigste som kan gjøres for at du vil legge om din virksomhet til økologisk produksjon? Velg kun ett av følgende svaralternativ:

- Øke tilskuddene i karenstiden
- Øke produksjonstilskuddet (areal- og/eller husdyrtilskudd) for økologisk produksjon
- Bedre informasjon og veiledning knyttet til økologisk produksjon
- Sikre leveringskontrakt med merpris
- Sikre forutsigbarhet i tilskuddssatser og regelverk
- Ikke noe kan gjøres
- Annet _____
- Vet ikke

11) Har du noen råd om hvilke tiltak som bør iverksettes for å få flere produsenter til å legge om til økologisk produksjon? Spesifiser her

Gjelder spørsmål 12 – 16:

Dersom spørsmålet Produserer din virksomhet økologisk i dag? inneholder noen av disse alternativene

- Nei, men jeg produserte økologisk før

12) Har du vurdert å legge om igjen til økologisk produksjon?

- Ja
- Nei

13) Hva er de viktigste årsakene til at du produserer konvensjonelt og ikke økologisk i dag? (Velg opp til 3 svar)

- Lønnsomheten var for dårlig
- Arealene på min gård er uegnet for økologisk produksjon
- Hadde ikke nok kunnskap om økologisk produksjon
- Rammebetingelsene var for usikre
- Vanskelig å drive uten et nettverk i nærområdet
- For arbeidskrevende
- Vanskelig å gjøre ting til rett tid
- Regelverket er for strengt og vanskelig å følge
- Produktene mine ble ikke solgt til forbruker som økologiske produkter
- Annet

14) Hva er det viktigste som kan gjøres for at du vil legge om din virksomhet tilbake til økologisk produksjon? Velg kun ett av følgende svaralternativ:

- Øke omleggingstilskuddet
- Øke produksjonstilskuddet (areal- og/eller husdyrtilskudd)
- Bedre informasjon og veiledning
- Sikre leveringskontrakt med merpris
- Sikre forutsigbarhet i tilskuddssatser og regelverk
- Ikke noe kan gjøres
- Annet
- Vet ikke

15) Har du lært noe fra å drive økologisk som du har tatt med deg inn i den konvensjonelle produksjonen din?

- Vekstskifte
- Mindre sprøyting
- Mer kunnskap om jord
- Hvor viktig det er å gjøre ting til rett tid for å få bedre avlinger
- Økt bevissthet på biologisk mangfold
- Kretsløp
- Maskinteknikk
- Dyrevelferd
- Nei, ikke noe spesielt som jeg bruker nå

16) Har du noen råd om hvilke tiltak som bør iverksettes for å få flere produsenter til å legge om til økologisk produksjon? Spesifiser her

Gjelder spørsmål 17 – 34:

Dersom spørsmålet Produserer din virksomhet økologisk i dag? inneholder noen av disse alternativene

- En kombinasjon av konvensjonell og økologisk drift (eller i karens) (parallellproduksjon)
- Ja, (alt areal og produksjon er økologisk sertifisert eller i karens)

17) I hvilket år startet din virksomhet med økologisk produksjon? Angi første hele produksjonsår etter omleggingsperioden i tall, f.eks. 2005

18) Hva var de viktigste grunnene til at du la om til økologisk drift? (Velg opp til 3 svar)

- Agronomisk interessant
- Bedre økonomi / merpris
- Kutte ut sprøytemidler
- Kutte ut kunstgjødsel
- Bedre jordstruktur
- Jeg mener at økologisk produksjon er mer bærekraftig enn konvensjonell
- Jeg mener at økologisk produksjon er fremtiden, og vil gjerne være i forkant
- Økonomi
- Markedsutsikter
- Agronomi
- Driften var økologisk da jeg tok over
- Annet

19) Om lag hvor stor andel (i prosent) av din virksomhets omsetning (i 2018/19) står den økologiske matproduksjonen for?

- 100 prosent
- 50–99 prosent
- 25–49 prosent
- Mindre enn 25 prosent
- Vet ikke

20) Hva er de største utfordringene du opplever ved å drive økologisk? (Velg opp til 3 svar)

- Tilgangen på gjødsel
- Å bekjempe ugras
- Usikre framtidsutsikter
- Vanskelig å få gjort ting til rett tid
- Utfordrende agronomi
- Usikker markedsadgang
- Faglig fellesskap
- Økonomi
- Annet

21) Har du leveringsavtale som inneholder merpris for økologiske produkter? Velg

kun ett svaralternativ:

- Ja, for hele produksjonsmengden
- Ja, for mer enn halvparten av det jeg produserer
- Ja, for omtrent halvparten av det jeg produserer
- Ja, for mindre enn halvparten av det jeg produserer
- Nei

22) Hvor viktig var tilskuddene til økologisk produksjon for at du la om til

økologisk produksjon? Velg kun ett svaralternativ:

- Helt avgjørende
- Var en av mange faktorer som var viktig
- Omleggingen var bestemt av andre forhold enn tilskudd
- Vet ikke/ ikke aktuelt

23) Hvordan opplevde du forholdet mellom omleggingskostnadene (inntektstap

mv.) og tilskuddene knyttet til økologisk matproduksjon? Velg kun ett

svaralternativ:

- Kostnadene var høyere enn tilskuddene
- Kostnadene var omtrent like store som tilskuddene
- Kostnadene var lavere enn tilskuddene
- Vet ikke

24) Hvordan har lønnsomheten i produksjonen utviklet seg etter overgangen til

økologisk produksjon? Velg kun ett svaralternativ

- Den er blitt bedre
- Den er om lag som tidligere
- Den er blitt dårligere
- Vet ikke

Gjelder spørsmål 25:

Dersom spørsmålet Hvordan har lønnsomheten i produksjonen utviklet seg etter overgangen til økologisk produksjon? Velg kun ett svaralternativ inneholder noen av disse alternativene

- Den er blitt dårligere

25) Hva er den viktigste årsaken til at lønnsomheten ved økologisk produksjon ble dårligere? Velg kun ett svaralternativ:

- For dårlige driftsbetingelser (for eksempel mindre avling, problemer med skadegjørere og lavere dyretetthet) for økologisk produksjon på min eiendom
- Den produserte mengden er mindre
- Merpris på økologiske produkter dekker ikke ekstra kostnader ved økologisk drift.
- Tilskuddet til økologisk areal/husdyrhold er for lavt
- Får ofte ikke omsatt produktet(ene) som økologisk
- Regelverket for tilskuddsordningene ble endret
- Driftskostnadene var høyere
- Økologisk produksjon er mer arbeidsintensivt
- Annet
- Vet ikke

Gjelder spørsmål 26:

Dersom spørsmålet Hvordan har lønnsomheten i produksjonen utviklet seg etter overgangen til økologisk produksjon? Velg kun ett svaralternativ inneholder noen av disse alternativene

- Den er blitt bedre

26) Hva er den viktigste årsaken til at lønnsomheten ved økologisk produksjon ble bedre? Velg kun ett svaralternativ:

- Gode driftsbetingelser for økologisk produksjon på min eiendom
- Den produserte mengden er større
- Merpris på økologiske produkter dekker ekstra kostnader ved økologisk drift.
- Gode tilskudd til økologisk areal/husdyrhold
- Regelverket for tilskuddsordningene ble endret
- Driftskostnadene er lavere
- Jeg bruker færre arbeidstimer
- Annet
- Vet ikke

27) Dagens tilskudd til økologisk produksjon er basert på antall husdyr og størrelse på areal. Hvilke av følgende påstander er du mest enig i? Velg kun ett svaralternativ:

- Fornøyd med dagens tilskuddssystem
- En tilskuddsordning basert mer på størrelsen på arealet ville vært bedre
- En tilskuddsordning basert mer på antall husdyr ville vært bedre
- Produksjonsrettet tilskudd (for eksempel pristilskudd) ville vært bedre
- En tilskuddsordning som gir billigere innsatsvarer for eksempel kraftfôr ville vært bedre

28) Hva er etter din mening det viktigste tiltaket for å øke omsetningen av økologiske produkter? Velg kun ett av følgende svaralternativ:

- Statlige mål om norsk økologisk forbruk i offentlige storkjøkken
- Økt kunnskap om økologisk drift og produkter hos forbrukere
- Økt kunnskap om økologisk drift og produkter hos dagligvarekjedene
- Mer fokus på å utvikle nye produkter som slår an i markedet
- Økt markedsføring
- Få i stand samarbeid mellom produsenter lokalt som kan bidra til større stabilitet i levert volum
- Endring i holdninger m.m. i mottaksapparatet og videreforedlingssystemet
- Mer fokus på koblingen mellom økologisk drift og jordhelse
- Mer fokus på helsefordelene ved økologiske produkter
- Mer fokus på miljøfordelene ved økologiske produkter
- Annet
- Vet ikke

29) Hva er etter din mening det viktigste tiltaket for å øke kunnskapsnivået hos gårdbrukere omkring økologisk produksjon? Velg kun ett av følgende

svaralternativ:

- Flere/bedre organiserte rådgivningstjenester (gratis førsteråd, dyrkingsgrupper, utvikling av økoplan etc.)
- Flere og oppdaterte veiledere og annet kunnskapsmateriell (på papir/nett)
- Flere markdager og andre fysiske møteplasser for gårdbrukere
- Informasjon om økologisk produksjon ved større sammenkomster for både økologiske og konvensjonelle produsenter
- Mer målrettet arbeid opp mot landbruksskolene slik at økologisk produksjon undervises flere steder
- Økt andel landbruksskoler som driver deler eller hele av sin produksjon økologisk
- Annet
- Vet ikke

30) Hvordan opplever du handlingsrommet i regelverket for å drive økologisk i situasjoner med ekstrem tørke/ ekstrem nedbør?

- Fleksibelt
- Litt fleksibelt
- Strengt
- Vet ikke
- Annet
- Vet ikke

31) Har du vurdert å legge om til konvensjonell drift?

- Ja
- Nei

Gjelder spørsmål 32:

Dersom spørsmålet Har du vurdert å legge om til konvensjonell drift? inneholder noen av disse alternativene

- Ja

32) Hva er grunnen(e) til at du har vurdert å legge om til konvensjonell drift igjen?

- Har for dårlig kunnskap til å lykkes med økologisk drift
- Vil legge om til presisjonsjordbruk eller konvensjonell drift der en bruker lite plantevernmidler
- Det er vanskelig å kontrollere ugras
- Får ikke tak i husdyrgjødsel
- Klarer ikke ta ut merpris eller få leveringsavtaler på økologiske produkter
- Det er vanskelig å få gjort ting til rett tid
- Vanskelig å drive økologisk i kombinasjon med annen jobb
- For utfordrende å drive økologisk i ekstrem tørke og/eller ekstrem nedbør
- Annet

Gjelder spørsmål 33:

Dersom spørsmålet Har du vurdert å legge om til konvensjonell drift? inneholder noen av disse alternativene

- Ja

33) Hva skal til for at du skal fortsette å drive økologisk?

- Høyere pris på økologiske produkter
- Høyere tilskudd til økologisk produksjon
- Bedre tilgang på husdyrgjødsel
- Bedre redskap/teknologi for å bekjempe ugras
- Bedre vilkår for levering
- Bedre eller mere rådgivning om økologiske dyrkingsmetoder, faglig utvikling, kurs, rådgivingsgrupper, etterutdanning
- Samarbeid med bønder i mitt nærområde, for eksempel maskinfellesskap, faglig fellesskap
- Annet

34) Har du noen råd om hvilke tiltak som bør iverksettes for å få flere produsenter til å legge om til økologisk produksjon? Spesifiser her

35) Hvordan opplever du holdningene til økologisk produksjon blant bønder i ditt nærmiljø/omgangskrets?

- Stort sett positive
- Stort sett negative
- Delt
- Vet ikke

36) Hvordan opplever du holdningene til økologisk produksjon i samfunnet generelt?

- Stort sett positive
- Stort sett negative
- Delt
- Vet ikke

Gjelder spørsmål 37:

Dersom spørsmålet Produserer din virksomhet økologisk i dag? inneholder noen av disse alternativene

- En kombinasjon av konvensjonell og økologisk drift (eller i karens) (parallellproduksjon)
- Ja, (alt areal og produksjon er økologisk sertifisert eller i karens)

37) Opplever du at holdningene til økologisk produksjon har endret seg siden du startet med økologisk produksjon?

- Mer positive nå
- Mer negative nå
- Ingen endring
- Vet ikke

38) Hvordan slo eventuell erstatning for avlingssvikt ut for din drift for 2018?

- Den var ikke stor nok til å dekke tapet
- Den dekket størstedelen av tapet
- Fikk ingen erstatning
- Vet ikke

Dette spørsmålet er om birøkt, og selv om du ikke driver med birøkt selv har du kanskje noen tanker rundt dette. Hvis ikke kan du trykke deg videre i undersøkelsen.

39) Hvordan kan man gjøre økologisk birøkt mer attraktivt og få flere til å legge om?

40) Hvor enig eller uenig vil du si at du er i påstandene under (på en skala fra 1 til 5 , hvor 1 er helt uenig og 5 er helt enig

	1	2	3	4	5	Ikke
	uenig		Verken enig eller uenig		enig	sikker
For å bygge opp god jordhelse og mer robusthet mot klimaendringer er det viktig med økologisk drift	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Konvensjonelt landbruk kan lære av økologiske metoder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg opplever at det er et godt forhold mellom økologiske produsenter og konvensjonelle produsenter i mitt lokalmiljø	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg opplever at det er et godt samhold blant økologiske produsenter i mitt lokalmiljø	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Som økologisk produsent opplever jeg mye interesse for min produksjon blant nabobønder som driver konvensjonelt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det er ekstra utfordrende å drive økologisk i spesielt tørre og spesielt våte år	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Økologisk produksjon er ikke bærekraftig	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Økologisk produksjon kan ikke brødfø verdens befolkning	☐	☐	☐	☐	☐	☐

41) Har du ellers noen kommentarer til temaene vi har spurt om, eller spørreundersøkelsen kan du skrive de inn her:

Utgivelser 2019

- Rapport 1–2019: Eksportsatsing i norsk jordbruk
- Rapport 2–2019: Kornhøsting i våtere klima
- Rapport 3–2019: Stort volum, usikker inntjening. Gjeld og jordbruk i Danmark.
- Rapport 4- 2019: Ammeku – rask vekst , ujevn fordeling
- Rapport 5- 2019: Beitemarka – et ukjent karbonlager
- Rapport 6– 2019: KSL—et verdipapir for bonden
- Rapport 7– 2019: Grasbasert ammekuproduksjon—Tiltak for økt bruk av grovfôr
- Rapport 8– 2019: Norsk husdyrhold—regler og rammeverk i en tillitsbasert samarbeidsmodell

Utgivelser 2018

- Rapport 1–2018: Sveitsisk jordbrukspolitikk - matforsyning og fellesgoder likestilt
- Rapport 2–2018: Korn og konjunktur
- Rapport 3–2018: Rikere og renere - ny industri for velferdsstaten
- Rapport 4–2018: EUs landbrukspolitikk – ordninger for grønt-næringen
- Rapport 5–2018: Småfenæringen - største sektoren i norsk jordbruk
- Rapport 6–2018: Frihandelsavtaler og norsk landbruk
Stadig flere avtaler–MERCOSUR neste?
- Rapport 7–2018: Utviklingen i jordbruket i Finnmark

Hollendergata 5.
Pb. 9347 Grønland
N-0135 OSLO
E-post: post@agrianalyse.no
Web: <http://www.agrianalyse.no>

ISSN 1894-1192

